JEAN SANITAS

Főte-omlás

Európa Könyvkiadó

Főteomlás

Jean Sanitas

Főteomlás

FORDÍTOTTA
DÁVID GÁBOR

Jean Sanitas

Főteomlás

REGÉNY

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1983

Jean Sanitas: Coup de toit
© Les Éditeurs Français Réunis, Paris, 1975

Hungarian translation
© Dávid Gábor, 1983

I

Három csendőr őrizte a bányaterület bejáratát. Parancsnokuk nagy bajuszú, pókhasú, pirospozsgás őrmester, tipikus vígjátéki pandúrfigura. Egyikük – magas, sovány, arca fakó, akár a szomorú bohócoké – ellépett az oszloptól, amelynek eddig támaszkodott, és félig kinyitotta a kaput. A vas forgóajtón egyenként surrantak ki az újságírók: Lefort az *Avenir*-től, Pasquié a *Bureau Régional de l'A.F.P.*-től, Guillot a *Courrier*-től, Ettier a *Moniteur*-től és Fournier a *Patriote*-tól.

Az utcán várakozó négyes-ötös csoportokban beszélgető férfiak, nők és gyerekek között mozgolódás támadt.

– Hányan vannak? – kérdezte egy férfi az újságíróktól.

Lefort, a társaság legidősebb tagja, az őszülő hajú, kiugró arccsontú, vékony orrú, beesett mellű, görbe hátú, ötven körüli égimeszelő kivette foga közül a tajtékpipáját, és ezt mondta:

– Hatan vagy heten. Senki sem tudja pontosan. Az egyik bányamester tízről beszélt, de ez nem biztos.

Kötényes, facipős asszony furakodott közelebb, vonásai zavartak voltak, tekintetét aggodalom fátyolozta. Hasa puffadt volt, bokája dagadt, keze vörös.

– Tudják azok nevét, akiket megtaláltak?

Lefort a fejét rázta.

– Nem!

Reggel nyolc órakor baleset történt a brassaci bányák IV. aknájának egyik tárnájában. Sújtólégrobbanás? Omlás? Vízbetörés? Egyelőre még senki sem tudta biztosan. A bánya igazgatósága eddig semmiféle tájékoztatást nem adott a katasztrófa okáról. Mint hasonló esetekben mindig, most is mindenki hallgatott, lakatot tett a szájára. Az információknak később jön el az ideje. Ha már cenzúrázták és kozmetikázták őket. Mindenesetre húsz, sőt harminc halottról beszélnek.

– Köszönöm, uram – mondta az asszony, és visszatért társaihoz.

Nem esett ugyan az eső, de úgy rémlett, mintha esne. Az ég olyan komor volt, a le-

csüngő ég alatt annyira párás volt a levegő, hogy az ember úgy érezte, mintha ködben mozogna.

– Talán kajálhatnánk valamit – mondta Lefort. – Kopog a szemem az éhségtől.

A másik négy helyeselt.

– Elmehetnénk a Tárna Étterembe. Ismerem. Van presszója, sörözője. No meg a hagyományos resti. Kártyázni, dominózni szoktak ott, és jól be lehet lakni. Egy kis bor mellé kaphatunk egy tányér tripou-t, ez a hely specialitása.

Elindultak az említett étterem felé, amely az utca másik végén volt. A bádoglemezből kivágott cégtábla körvonalai bányászlámpásra emlékeztettek.

Arról a helyről, ahol álltak, az újságírók a város jó részét beláthatták. A helységet vagy tíz bányatorony övezte, melyek mintha az alvó juhokként egymáshoz bújó alacsony, piszkos házakat őrizték volna.

– Több mint húsz halott – mondta Ettier. Az ő lapja volt a legtekintélyesebb. – Hat hasábot kérek az első lapon, és belül két egész oldalt.

– Csak ennyit? – kiáltott fel közvetlen vetélytársa, Guillot.

– Dehogy! Erősítést is kérek. Küldjenek még legalább két szivart. Az egyik kis történeteket csipegethet föl innen-onnan. A másik meggyóntat néhány gyászoló családot.

Megérkeztek a Tárna Étteremhez.

Ettier, megírandó cikkéről beszélve, leszögezte:

– Az egészet „megfejelem" a hangulatírással. A döbbenet lenyűgözte... a hírekre váró... a fájdalmában is méltóságteljes Brassac... Aztán Zolát idézem: „Vakondlyukaik mélyén rájuk nehezedik a föld, és tüzes mellkasukba nem jut többé levegő..." Lapos közhelyeket, hadd ríjanak a viskókban.

– Halkabban. Még meghallják – intette Guillot, nyugtalanul körülpillantva.

Az emberek kitértek útjukból, de fülüket hegyezték, hogy fölcsipegethessenek valamit beszélgetésük morzsáiból.

Ettier és Guillot harminc körül járt; úgy elütöttek egymástól, mint a kakas és a vakond. Az átlagosnál magasabb, szőke, fénytelen arcbőrű, szabályos arcú, kisportolt mozgású Ettier volt a gőgös kakas; az alacsony, máris kopasz és pocakos Guillot pedig a kövér, földszínű vakond.

II

A Tárna Étterem egyik kerek asztala mellett ültek; régimódi kocsmai asztal volt, öntöttvas lábakkal, piros linóleum borítással. A harmadik aperitifet itták már, miközben félhangosan váltott cinikus megjegyzésekkel próbáltak kitörni az általános szorongásból. Pasquié telefonon leadta ügynökségének az első tudósítást, és alighanem a rádióállomások is közölték már a hírt.

– Nem szabad megfeledkeznem a zord, bölcselkedő tirádáról – mondta Ettier, aki még mindig lendületben volt. – Tudjátok, mire gondolok?... Egy efféle fordulatra: „A Sors ismét lesújtott az emberekre, hogy emlékeztesse őket az alázatra és..."

A még csupa tűz és láng kis Fournier, a hányaveti, dús hajú, sápadt és pattanásos kölyök közbevágott:

– Nagyon tömjénszagú a filozófiád.

Ettier gúnyosan válaszolt:

– Miért, mit vársz, nem adatik meg mindenkinek, hogy szennylapnál dolgozzon, és botrányról szájalhasson egy igen vagy egy nem miatt; mert te botrányról pofázol majd, nyilvánosan leleplezed, hogy a legelemibb-biztonsági-szabályokat-is-figyelmen-kívül-hagyva-fokozták-a-munka-ütemét, lepocskondiázod az-igazgatóságot-amely-úgy-táncol-ahogy-az-állam-vagy-a-tulajdonos-fütyül, és elítéled a-profitpolitikát-amelynek-a-dolgozók-isszák-meg-a-levét. Mert te persze nem hiszel a végzetben. Te materialista vagy. Materializmus és dialektika az igazság két emlője.

– Örökké csak szavalsz, s ebben még az sem zavar, hogy kilencvenkilenc százalék annak az esélye, hogy a katasztrófa oka a pokoli munkatempó vagy az esztelen takarékoskodás.

– Kilencvenkilenc százaléknyi esély... Te ezt esélynek nevezed?

A vita elmérgesedett. Lefort közbevágott:

– Ne hülyéskedjetek, fiúk! Nem tudnátok valami másról beszélni?

– Legalább ne ordibáljatok egymásra – tette hozzá Pasquié.

Örökké szomorú volt a képe; gyér haja

őszült már, ferde szeme fölött szögbe futó szemöldök; vastag bajusza lekonyult; csapott válla, mint egy ásványvizes palack. Meglehet, csakugyan szomorú volt. Nemigen beszélt magáról.

– Igazatok van, beszéljünk másról – mondta Ettier. – Lehetőleg vidám dolgokról. Meséljünk talán vicceket? Tudok egy nagyon jót. Akarjátok hallani?

Valami kis kihívás csillogott a szemében, ahogy a többieket figyelte.

Senki sem válaszolt, tehát belefogott:

– És most, hölgyeim és uraim, íme az „osztályöntudat"; egyperces monológ prózában!... Tízórai egy építkezésen, három munkás vitatkozik, miközben kolbászt és camembert-t falatoznak. „Nekem – mondja az első – van osztályöntudatom: minden héten elolvasom az *Unité*-t." „Nekem több van, mint neked – szögezi le a második ellentmondást nem tűrő hangon –, én mindennap megveszem az *Humanité*-t." A harmadik nagyot röhög, és így kiált: „Hát az biztos, hogy egyikőtökben sincs annyi, mint bennem: én minden hónapban megveszem az *Ez a divat*-ot."

A másik kettő hahotázni kezd, és egyszerre

támad neki: „Azzal akarod bizonyítani az osztályöntudatodat, hogy az *Ez a divat*-ot olvasod? Ne röhögtesd ki magad!" Mire a harmadik munkás fensőbbséges arccal megmagyarázza: „Pontosan! Csupa gazdag ember van benne, és én velük törlöm ki a seggemet!"

Majd azon a közönséges hangon, amellyel a kolbász, camembert, segg szavakat kimondta, hozzátette:

– Jó, mi?

Fournier a füle hegyéig vörösen vetette oda:

– Te hülye!

Lassan az egész terem megtelt, férfiak és nők, többnyire munkások és munkásnők ültek a papírterítőkkel letakart asztalok köré, amelyekre mázos cseréptányérokat rakosgatott a pincérnő. Halkan beszélgettek, ahogy a halottasház előtt szokás, amíg a temetési szertartásra vár az ember.

– Mindjárt megjön a hangjuk, csak igyák meg az első üveg piát, vagy hajtsák föl a konyakos kávét. – Már megint Ettier beszélt. Ezúttal azonban nem gúnyolódott, nem provokált. Egyszerűen csak elmondta a véleményét. – Itt is úgy megy, mint a vidéki ha-

lotti tor. Az előételnél még gyászfátyolos hangon beszélnek a halottról, a sajtnál már isznak az egészségére. Saját szememmel láttam, hogy egy ilyen tor kisebbfajta táncmulatsággal fejeződött be egy kocsmában, ahol a tulajnak volt egy harmonikája és némi zenei tehetsége. Az özvegy, aki egyetlen táncból sem maradt ki, meghatottan ismételgette: „Drága Albert-em milyen boldog volna, ha köztünk lehetne, hiszen annyira szerette a bálokat." Már nem is nagyon tudták, hogy a drága Albert meghalt-e, vagy egyszerűen csak máshol marasztották.

– Ilyen az élet – mondta Pasquié, anélkül hogy tisztában lett volna megjegyzése fekete humorával.

Elcsöndesedtek.

Lefort tajtékpipájából pöfékelt, Ettier egy hosszú, vékony, barna szivart, Fournier pedig egy Gauloise-t szívott.

Mások is dohányoztak a teremben, és a pult, az asztalok, a tálaló olyan sűrű füstben úszott, hogy a fénycsövek fénye – világítottak, noha dél sem volt még – alig tudott megbirkózni vele. Murnau-stílusú expresszionista kép, amelyhez a falakra aggatott tucatnyi

kifakult színnyomat némi szürrealista ízt vegyített.

– Azt hiszem, megfeledkezett rólunk – szólt oda Ettier a pincérnőnek.

– Ó, dehogy! Mindjárt jövök önökhöz is.

Ettier rákacsintott a vele szemközt ülő Pasquiéra.

– Csinos, mi?

A kemény mellű, lapos hasú, finom bokájú, érzéki szájú lány, amint megérezte, hogy figyelik, s hogy érdeklődést keltett, kihívó mozdulatokkal kellette magát.

– Nem sugárzik róla az intelligencia – jegyezte meg Ettier –, de ez nem is fontos: nem azt kívánom egy nőtől, hogy jól lehessen vele beszélgetni, hanem hogy minden gömbölyűsége a helyén legyen. Légy szép, és hallgass.

Fournier egy hajtásra kiitta poharát, és hirtelen felállt, miközben egy ügyetlen térdmozdulattal meglökte az asztalt.

– Megyek, járok egyet, amíg megterítenek – mondta.

Mentőautó viharzott el a Tárna Étterem előtt, szirénájának üvöltése egy pillanatra túlharsogta a beszélgetés zsivaját.

III

Leclerc akkor lépett be az étterembe, amikor éppen az előétel maradékán osztozkodtak; az olajban sült burgonyán, reszelt sárgarépán, a céklán, a spárgán és a retken. Ahogy elment mellettük, Lefort elkapta a kabátját.

– Van valami újság, Leclerc?

Leclerc hátat fordított a teremnek, és egészen közel hajolt a másikhoz.

– Újabb három holttestet hoztunk fel.

– Ezzel együtt hányat?...

Azt akarta mondani: szedtek ki. Nem fejezte be a mondatot.

Leclerc megértette.

– Tízet.

– És sokan vannak még odalenn?

– Nem tudom. Valószínűleg még jó néhányszor tíz.

Leclerc a bányairodán dolgozott, és meglehetősen közeli kapcsolatban volt az igazgatósággal. Lefort már régóta ismerte. Az El-

lenállás óta. Együtt voltak partizánok a margeride-i hegyekben.

– Iszol velünk valamit?

– Köszönöm, nem.

Nem akart az újságírókkal mutatkozni.

– Tudod, mi okozta a szerencsétlenséget?

– Főteomlás. Az egyik legsúlyosabb, ami a brassaci bányákban valaha is volt.

Lefort Fournier-t nézte, bizonytalanul elmosolyodott, és hanyagul odavetette:

– A biztonsági előírásokat, ahol lehet, megkerülték, ugye? – Ez nem volt állítás. De lényegében kérdés sem.

Leclerc hirtelen kihúzta magát, és hátralépett.

– Nem tudom.

Persze hogy tudta, de nem akart beszélni.

– Viszontlátásra, Lefort! Örülök, hogy láttalak. Viszontlátásra, uraim! Jó étvágyat!

Lefort nézte, ahogy az étterem végébe megy, fönntartott asztalához. Az asztalon szalvéta és egy palack ásványvíz.

– Hihetetlen – dünnyögte Lefort.

Jól emlékezett még az egykori Leclerc-re, az 1943–44-es évek Leclerc-jére, akit az ellenállásban bajtársai Mindig-jelennek neveztek.

Talán nem túl eredeti ragadványnév, de jól kifejezte azt, amit mondani akartak vele. Húszéves volt akkoriban, az első perctől beállt partizánnak, önként jelentkezett minden nehéz feladatra. Már nem is számolták a hőstetteit: tankokat gyújtott fel, hidakat robbantott, vasúti szabotázsokat hajtott végre, németeket, milicistákat, kollaboránsokat ölt meg... Úgy kacérkodott a halállal, mint mások a táborokba vetődött lányokkal. Egy napon egymaga kirámolt egy német fegyverraktárt, miután vörös borral leitatta az őröket. Más alkalommal, amikor négy tábori csendőr elfogta, megengedte magának azt a fényűzést, hogy az ő járművükön húzta el a csíkot. Fenegyerek volt, aki ha megkapta a kívánt puskaport és golyót, használta is; kócos haja lobogott a szélben, szeme ragyogott, és örökké nevetésre állt a szája. Vialához, Barához, Gavroche-hoz hasonlították. Ez aztán a hős, mondogatták. Sokan ittak a medve bőrére: ilyen fickókkal, mint ő, a felszabadulás után... Ajaj! Mi maradt a romantikus és vakmerő partizánból? Árnyalak, akiben szürke, csüggedt bürokrata tengette életét.

– Gavroche meghalt, de nem a barikádon – mondta gépiesen, fennhangon Lefort. Fournier meghallotta, és meglepődve megkérdezte:

– Mi az? Mit mondasz?

– Semmit.

Lefort megpróbálta elképzelni, milyen cikket is írhatna, ha Leclerc beszállna a játszmába. „Botrány Brassacban... Harminc eltemetett bányász... A bánya egyik alkalmazottjának, az egykori ellenállónak, a Becsületrend lovagjának nyilatkozata: az igazgatóság felelős a katasztrófáért... Bírósági eljárás indul... A bűnösöket meg kell büntetni." De hát, őszintén szólva, mi szüksége van neki Leclerc-re, hogy megírja a kérdéses cikket? Bármelyik felelős szakszervezeti ember megadná a szükséges felvilágosítást. Valójában azért nem írja meg a cikket, mert nem írhatja meg abban a lapban, amelynek dolgozik.

Elvigyorodott magában, mint mindig, amikor rosszul érezte magát a bőrében, ha utálta magát.

Vajon hány gondolatban megírt cikkel kellett beérnie, amióta a szakmában dolgozik? Több százzal. Ettől csömörlött meg,

vagy mégsem, talán inkább azok fekszik meg a gyomrát, amelyeket valóban megírt. Ezer és egy módja van annak, hogy ne hazudjon az ember, és mégse mondja meg az igazat. Ha elpatkolna, méltán számíthatna rá, hogy a helyi lapokban megjelenik a fényképe, meg arra a mintegy ötven érzelgős sorra. Ilyesféle stílusban: „Lefort szenvedélyesen szerette nehéz mesterségét... Mint kivételesen becsületes tudósító, valamennyi kollégájának példaképe volt...”

Tányérját tétován böködve eszegetett. Ha kecskebogyót szolgálnak föl retek helyett, azt sem vette volna észre.

Feddhetetlen tudósító? Ugyan már! Ő is méltatlannak bizonyult partizánmúltjához.

– A jövőnek nem volt fedezete – mormogta.

Ezúttal azonban senki sem figyelt rá.

IV

A pincérnő nagy, ovális tálon épp fölszolgálta a tripou-t, mely friss vajjal leöntött, gőzölgő burgonyahegyet vett körül. A törzsvendégek, akik beérték a menüvel – rostélyos, sült krumpli, saláta, sajt –, lapos, irigy pillantásokat vetettek feléjük.

– Csak azt szeretném tudni, mi vonhatja el a franciák érdeklődését a kajától – mondta Guillot.

– Semmi! – válaszolta Ettier. – Éppen az imént bizonyítottam be, hogy még a halál sem. Némelyek azt állítják, hogy Franciaországban mindennek az alfája és ómegája a sanzon, de ez tévedés. Az igazság az, hogy minden a zabálás körül forog. Mit csinál először a csecsemő, amikor a világra jön? Bömböl. És miért bömböl? Azért talán, hogy bejárassa a tüdejét, vagy más efféle haszontalanság miatt? Szó sincs róla! Azért sír, mert a cuclisüvegét követeli. Mit tesz az öregem-

ber, amikor már nincs foga? Protézist vesz, hogy tovább ehessen. Én mondom, a mi társadalmunk beteges éhségben szenved.

– Szerintem ez jó dolog – mondta Lefort, aki azóta már összeszedte magát, és bekapcsolódott a társalgásba. – Ez a szép, kollektív egészség bizonyítéka. Az élet mindig győzedelmeskedik, ez biztosítja a faj fennmaradását.

– Az evés nyilván életszükséglet az ember számára, vele született reflex, természetes s egyben sajátszerű, elsősorban azonban gyönyörkeresés – mondta Pasquié –; ez a magyarázata a kajálás tökélyre fejlesztett és megváltozhatatlan szertartásának. Freud...

Fournier könyörgő képet vágott:

– Irgalom! Hagyd Freudot ott, ahol van. Nem megy a tripou-hoz – kiáltotta.

Az étteremben ugyanannyi vendég volt, mint rendesen. Nem számítva persze az újságírókat. Senki sem hiányzott a névsorolvasásnál. De hát mi akadályozhatta volna meg azokat az embereket, akiket nem érintett közvetlenül a katasztrófa, akik már hosszú órák óta talpon voltak és munkanapjukat

a szokásos módon akarták befejezni, hogy jó étvággyal asztalhoz üljenek?

Mindazonáltal a tripou-ra vetett irigy pillantások, a beszélgetések növekvő hangereje ellenére észre lehetett venni, hogy akarva, nem akarva, a szikla és a föld összezúzta vagy élve eltemetett emberekre, az utcán összeverődött, aggódó családokra gondolnak. Szemük elfátyolosodott, mozdulataik kimértebbek, felcsattanó hangjuk is tompább volt. Szerencsétlenség, szörnyűség, borzalom – egyre-másra ilyen szavak szűrődtek ki az általános zajongásból, bizonyítva – ha ugyan szükség volt rá –, hogy minden beszélgetés a szerencsétlenség körül forgott, legalábbis újra meg újra ez került szóba. Bizonyosan mindenki az övéire gondolt, arra, hogy micsoda fájdalom, micsoda zaklató gyötrelem volna valamelyiküket elveszíteni, és mindenki eltűnődött, miért nehezítette – olykor puszta szeszélyből – rövid és törékeny életüket, és bizonyára elhatározta, hogy ezentúl megértőbb lesz.

– Pompás ez a tripou – mondta Ettier –, nem emlékszem, hogy valaha is ettem volna ilyen jót.

– Tulajdonképpen miből készül? – kérdezte Fournier.

A többiek valamennyien haspókok voltak, őt azonban nem lehetett ínyencnek nevezni. A szakácsművészetre vonatkozó ismeretei elenyészőek voltak, a mennyiséget a minőség elébe helyezte. Életkori fogyatékosság. Az évek múltával megtanulja élvezni a terített asztal örömeit; ez a képessége a pocakkal együtt alakul majd ki.

– Azt sem tudja, mit eszik – kiáltott fel Ettier, nem törődve a kérdéssel –, de lefogadom, hogy három-négy tányérral is bekebelez!

Fournier megvetően elengedte füle mellett a rendreutasítást, és megismételte:

– Miből készül?

Pasquié válaszolt neki.

– Pacalt és disznócsülköt belevarrnak egy darab birkagyomorba. A jó tripou kemencében sül, magától értetődően fával fűtött kemencében.

– Nahát, nézd csak! Te aztán jól kiismered magad a gasztronómiában! Akár a Michelin-útikönyvekbe is lantolhatnál!

– A lantolásról jut eszembe – szólt közbe

Guillot –, gondolom, le akartok adni valami anyagot telefonon a párizsi pletykalapotoknak!

– Micsoda kérdés!

Valamennyien fővárosi napilapok tudósítói voltak, ezenfelül más, vidéki lapokban is megjelentek.

– Négy óra előtt kell odakürtölnöm – fontoskodott Ettier, aki egy esti lapnál firkászkodott. – Addig talán megtudjuk az áldozatok pontos számát.

– Nem biztos, de az eltűntekét megtudod.

Régi riportokat idézgettek más katasztrófákról: tűzvész a Riom és Clermont-Ferrand közti Micheline gyárban: tizenöt halott; Combrailles-ban lezuhant az amerikai hadsereg egyik Globemastere, kilencvennyolc halott; Mont-Dore-ban lezuhant a függővasút egyik kabinja: nyolc halott, tizenkét súlyos sebesült; sújtólégrobbanás Saint-Eloy-les-Mines-ben: huszonkét halott. A hivatásosaknak azzal a gátlástalanságával beszéltek, amely miatt az orvosok és ápolónők embertelennek, az újságírók pedig cinikusnak tetszenek. Mégsem voltak érzéketlenek, sem eltompultak, éppúgy képesek voltak meghatódni,

mint bárki más. Vagy felháborodni. Látványos gátlástalanságuk közelebbről nézve egyszerű fortély volt, mellyel önmaguk ellen védekeztek. Csak semmi érzelmesség a hivatás gyakorlása közben; ez megzavarja a gondolatokat, és lerontja a stílust.

– Nem akarok ünneprontó lenni – mondta Pasquié tele szájjal –, de jó lesz, ha csipkedjük magunkat egy kicsit. A többiek nemsokára visszajönnek.

A többiek a fotósok voltak, akiket a bányában hagytak, hogy a távollétükben figyelemmel kísérjék a munkálatokat, és amit lehet, fényképezzenek le.

– Negyed óra, húsz perc múlva itt lesznek.

Csendben ettek néhány falatot; Guillot újabb palack bort rendelt, Fournier pedig csodálkozva megkérdezte:

– Azon töprengek, hogy a tv miért nem küldött senkit. Te érted ezt, Lefort?

– Nem!

Tudta, de nem volt kedve beszélni róla. Azon a két cikken járt az esze, amelyet ki kell izzadnia: egy nagyon mértéktartót a pá-

rizsi házmester lapjának; az *Avenir*-nek pedig egy hosszú lére eresztett, föltupírozottat. „Megint ugyanazokat a szavakat fogom használni – gondolta –, mint mindig, ha katasztrófáról kell beszámolnom, legyen az vasúti baleset, földcsuszamlás vagy tűzvész. De hát el lehet-e mondani hetvenhétféleképpen, hogy a látvány szörnyűséges, hogy a sebesültek segélykiáltása elviselhetetlen, s hogy a mentőosztagok önfeláldozása bámulatra méltó? Ha egy látvány szívszaggató, akkor az szívszaggató, egy zokogó asszony is csak egy zokogó asszony. Hogy lehet ezt másképpen elmondani? Biztos, hogy »nincs rá megfelelő szó«, hogy »leírjuk a leírhatatlant«, s ezek csak »szegényes szavak«; erőt kellene merítenünk, hogy »újakat alkossunk«, melyek »kifejezhetik a kifejezhetetlent«. De hát az ördögbe is! Nem én csináltam a szótárt!"

A pincérnő kihozta a salátát. A sápatag, zsenge, üvegházi fejes salátát.

– Dióolajjal készült – mondta.

– Hogy hívják magát? – kérdezte Ettier.

– Jaffeux-nek.

– Nem, a keresztnevét gondoltam...

– Germaine.

– Szép név!

– Á, dehogy. Inkább Maryline vagy Brigitte szerettem volna lenni.

Buta liba, gondolta Ettier, és megfogta a lábikráját. A lány nem mozdult, és a kéz felcsúszott egészen a combjáig. A lány alig észrevehetően megremegett. Ettier visszahúzta a kezét. A kísérlet eredményesnek bizonyult.

– Sajtot kérnek az urak, vagy csemegét?

– Mi van?

– Saint-Nectaire és házi torta. Áfonyás torta.

Úgy döntöttek, hogy mindkettőből kérnek.

– És még egy palack bort, széplány!

Nem is volt rossz ez a kis vidéki – chateaugay-i – itóka. Ér annyit, mint némelyik beaujolais. Az ember olykor messze keresi azt, ami az orra előtt van.

Ettier, Guillot és Pasquié vitába kezdett, hogy a híres francia borok közül melyik a legjobb. Ettier a beaujolais mellett tört pálcát.

– Egy sem ér fel a beaujolais-val! Sok olyan vörös bort ismertek, melyet hűvösen, pince-

hidegen, tíz-tizenkét fokra lehűtve vagy még hidegebben lehet inni, mint a beaujolais-t, s amely a nap minden szakában fogyasztható, hogy a szomját oltsa vele az ember, s amely az étkezésnél valamennyi fogáshoz illik? Nincs még egy ilyen bor. Legalábbis nekem nincs tudomásom róla. Mondhat bárki bármit, Franciaország beaujolais nélkül nem is volna igazán Franciaország. Párizs a közigazgatás ura, a boroké pedig a beaujolais.

Fournier a tripou-s tál alján gereblyézett, Lefort gondolataiba merült; ha jellemezni kellett volna ezeket a gondolatokat, álfilozofikus, álirodalmi gondolatoknak kereszteli őket. „Valamennyi újságíró – tűnődött –, közhellyel él, mindegyiküknek megvannak a szakterületéhez szabott frázisai. A külpolitikai tudósító így ír: »a főváros jól tájékozott körei szerint... az elnök környezetében azt suttogják... a kancellári hivatalból kiszivárogtatták... a közép-keleti szakértők véleménye szerint...« Szóba hozza a »megbízható forrásokat« és az »ellenőrizhetetlen híresztelés eket« is. A színházi tudósító azt írja, hogy »Jean Ferrat nagy sikert aratott az Olympia művészekből és neves személyiségekből álló

igényes közönsége előtt«. A vegyes hírek rovatában »az ember gyakran eltéved a szerencsétlenséget kiváltó körülmények zűrzavarában«, a pénzügyi rovatban »az eddig renyhe tőzsde megélénkült«, »megállapítható, hogy az árfolyamok rendkívüli módon szilárdak«, »a CDC megerősítette pozícióit a közélelmezésben«, s »az elektromos berendezések gyártásában Bull tört az élre«. Csupa előregyártott kifejezés, amelyek újságról újságra, napról napra megismétlődnek, mégis ezeknek köszönhető, hogy az emberek tájékozódnak arról, mi történik körülöttük a nagyvilágban, megtanulják egymás megismerését, és szolidárisabbá válnak egymással. Az indokínai tragédia mindenki tragédiájává válik, és mindenkit megdöbbent egy ismeretlen titokzatos halála egy műtőasztalon. Valóban így lenne? Nem egészen. Ez azért nem ilyen egyszerű, nem ilyen szép és eszményi. Az indokínai háború kevésbé izgatja a franciákat, amióta bakáik helyett Uncle Sam fiai harcolnak a vietnami és kambodzsai partizánok ellen; egy menetrendszerű repülőgép lezuhanása másképp rémíti meg az Air France állandó utasát, mint azt a kereske-

delmi utazót, aki a francia vasutak déli hálózatára váltott bérletet; egy kigyulladt lyoni mozi száz halálos áldozata nagyobb együttérzést kelt Franciaországban, mint a perui földrengés százezernyi halottja. A közvélemény puskaporos hordójának felgyújtásához ugyancsak kivételes esemény kell: egy diktatórikus állam politikusának elítélése vagy egy gyermekrablás. Ez már így van! És jól is van így, mert ha másképp volna, a mindennapi újságolvasás gátolná az embereket az alvásban, a munkában, a szeretkezésben. Tehát... Nincs tehát!"

Most elbántak egy fél Saint-Nectaire-rel; ez a sajt nem túl zsíros, héja vastag és gyűrődött, s helyenként sárga penészfoltok pettyegetik.

Ettier, Pasquié és Guillot tovább vitatkozott a borokról. Pasquié az arbois mellett kardoskodott.

– Nekem személy szerint a jurai bor, pontosabban az arbois a gyöngém. A jurai fajták finomak, nemesek, megőrzik a gyümölcs ízét és sokáig elállnak. Különösen a fehéreket szeretem; erősek, fanyarak, s néha, sőt legtöbbször egyesítik a kova ízét és a virágzó

szederbokor illatát, utóízük pedig mindig a dióra és mogyoróra emlékeztet. IV. Henrik, aki hordószámra itta, ahogy a vallásokat is felzabálta, két palack arbois-t ajándékozott a mayenne-i hercegnek, amikor kibékült vele. Két palackot!... Nem volt valami gáláns „borravaló" a „szoknyavadásztól", de hát Párizs is csak egy misét ért.

Az áfonyatorta méltó volt a tripou-hoz és a Saint-Nectaire-hez.

– Pontosan olyan, amilyennek szeretem – mondta Pasquié –, egy kevés tészta, épp csak annyi, hogy legyen hova tenni a gyümölcsöt; és nincs rajta Chantilly-krém.

– Kávét kérnek az urak?

A kávét egy pohár Calvadosszal locsolták meg.

V

Éppen fizettek, amikor a fotósok, Bazier, Bret, Chaudon, Moulin és Cognet beléptek az étterem ajtaján; vállszíjukon vakutelepek lógtak, nyakukban Nikon vagy Leica. Vállukat ringatták, mint akik tudatában vannak, milyen feltűnést keltett érkezésük a vendégek között. A legidősebb sem volt még harminc-éves, valamennyein piszkosszürke, raglán szabású angol esőkabátot viseltek, derekukon feszesre húzott, rézgyűrűs öv. Egyforma öltözékükben olyanok voltak, mint egy katonai őrjárat.

– Hányadiknál tartanak? – kérdezte Ettier.

– A huszadiknál – válaszolt Bazier –, de még legalább ennyien vannak a föld alatt. Valószínűleg mind halott.

Elég hangosan beszélt, hogy a szomszédos asztaloknál is meghallják, és a hír szájról szájra járt. Az arcokra megdöbbenés ült ki, mintha újabb szerencsétlenséget jelentett

volna be. Különben egy kicsit erről volt szó. Az emberek hozzászoktak a gondolathoz, hogy körülbelül húsz halott van, és most valaki nyersen bejelenti ennek kétszeresét. Senki sem evett, senki sem ivott. Egy percre az egész terem elcsendesedett.

– Disznóság! – mondta valaki félhangosan.

Tiltakozás és tehetetlen nyögés volt ez egyszerre, valamiféle mélyről feltörő sirám visszhangja, mely még nem enyészett el teljesen.

– Érdekes felvételeket csináltatok? – kérdezte Lefort.

A kérdés egyik fotósnak sem szólt személy szerint. Ismét Bazier válaszolt.

– Igen. A legtöbb nem is közölhető. Túl borzalmas...

Ezeket csupán szakmai ösztöne csináltatta vele.

Az idők folyamán a szeme valóságos fotoelektromos cellává vált, jobb mutatóujja pedig önkioldóvá; mihelyt az előbbi lefényképezhető jelenetet észlelt, az utóbbi haladéktalanul működésbe lépett.

– Csináltam egy tekercs diát, még ma este elküldöm a *Paris-Flash*-nek, külön dohányért.

Azt remélte, hogy a nagy példányszámú folyóirat – alkalmanként ennek is dolgozott – címlapján hozza a tekercs valamelyik felvételét. Az egyik igazán megérdemelné: egy bányamentő ponyvával betakarja társa holttestét, amelyet a föld méhéből hozott fel. A mozdulatában volt valami elmondhatatlanul anyás. Mint amikor az anya gyöngéden betakargatja az imént lefektetett gyermekét. És az egésznek a hangulata! Zavaros, szürkésfekete ég borul a téglák és a pusztulást sugalló fémgerendák tájképe fölé. Maga a romantika nélküli szomorúság. A mindennapok végtelenjének egyhangúsága. Az esendő, reménytelen élet. A halál.

– Mennyiért adod el a fotókat?

– Attól függ. A fekete-fehéreket háromszáz frankért, a színeseket ötszázért. Egy címlapfotó kétezer körül van.

– Ejha! Ezek szerint egy ilyen eset, mint a mai, akár négy rongyot is hozhat?

– Lehetséges, de...

Ettier – ő faggatta Bazier-t – felemelte a kezét.

– Öregem, ne szabadkozz! Ez a világ

rendje. Az egyik ember szerencsétlensége gyakran a másik szerencséje.

– Abbahagyhatnád a hülyeségeidet!

– Nem hülyéskedek, pusztán tárgyilagos vagyok. Mi lenne az újságírókból, ha nem volna többé szerencsétlenség, bűn, háború, árvíz, botrány? Nos? Mi lenne belőlük, ha minden miniszter feddhetetlen volna, minden képviselő becsületes, minden munkaadó jóságos, minden férj hűséges?

– Derűs történeteket írnának.

– Te hibbantál meg, Bazier! Ugyan miféle szenzációval szolgálhatnánk az újságjainkban, ha be kellene érnünk azzal, hogy derűs történeteket meséljünk erről a gyalázatos világról. Az újságot nem rózsaszínnel nyomják, hanem feketével, ezt éppolyan jól tudod, mint én. Nem! Higgy nekem, éljenek a kétes hírű rendőrök, jellemtelen bírák, lelkiismeretlen tisztviselők, megvásárolt diplomaták, a gengszterek, szélhámosok, paranoiások, kurvák, éljen a hitványság, a hanyagság, a végzet.

Bazier negyedfordulatot tett, és végigmérte a többieket.

– Összevissza locsog.

– Nem igaz! – tiltakozott Ettier. – Tudom, mit beszélek. Szükség van a halottakra, hogy az anyakönyvi hivatal tisztviselőinek legyen mit bevezetniük a nyilvántartásokba, hogy a koporsókészítőknek legyen munkájuk, a miséző plébánosok énekelhessenek, a halottaskocsi gyászhuszárjai hajthassanak, a sírásók áshassanak, nem szólva a kőfaragókról, akik a gyászból élnek, és ugyanígy szükség van bűncselekményekre, balesetekre, háborúkra, hogy az újságíróknak legyen miről beszámolniuk.

Lefort fölmarkolta a pénzét, és ezt mondta:

– Menjünk vissza.

Bazier az asztalra bökött az ujjával.

– Mit ettetek?

– Előételt, tripou-t, főtt krumplit, salátát, sajtot, feketeáfonya-tortát.

– Jó volt a tripou?

– Kitűnő! De melegen ajánlom a Chateaugay-t is.

VI

A IV. akna előtt megsűrűsödött a tömeg: a bányászokhoz és a bányászok családtagjaihoz a szomszédaik is csatlakoztak, munkások, tisztviselők, kereskedők, nyugdíjasok, háziasszonyok. Az előbbiek a történteket magyarázták, rövid, mértéktartó mondatokkal; beszédjüket minduntalan hosszú csönd szakította meg. A többiek eseményekre várva, a kölcsönös rokonszenv szerint csoportosultak, s rendes társalgási hangnemben, jelentéktelen dolgokról beszélgettek. Mintegy elhatárolták magukat a katasztrófától. Valami sokkra lett volna szükség, az egyik áldozat holttestének megpillantására vagy valamelyik ismerősük halálhírére, hogy végre magukénak érezzék a drámát.

Az asszonyok kötényre fölkapott esőkabátja vagy gyapjúkendője rikító foltokkal tarkította a gyülekezetet.

Kis gyermekek, apró, ártatlan, öntudatlan-

ságukban védett emberpalánták játszadoztak a csoportok között, azzal a komolysággal, amellyel ebben a korban minden dolgukat végzik. Elmélyültségük azonban nem volt mentes a vidámságtól és szertelenségtől, nevetésük és rikkantgatásuk élénk hangzatokkal tarkázta a beszélgetések egyhangú moraját.

Lefort, Pasquié, Guillot, Ettier és Fournier utat tört magának az aknáig. Egy csendőr kinyitotta előttük a kaput, egy másik pedig elvezette őket az ebédlőhöz, amelyet ravatalozóvá alakítottak át.

VII

Az ebédlőből kihozták az asztalokat és a székeket; huszonegy többé-kevésbé megcsonkult tetem feküdt a félhomályban a hordágyakon; tizennyolc és ötven közötti férfiak. Az egyiknek összezúzódott a lába; sípcsontja, amely valamivel a térde alatt tört el, átszúrta elszakadt nadrágját. Egy másik csaknem teljesen kettévágva. A harmadiknak szinte nem volt feje, és – elviselhetetlen látvány – a húsnak, a csontnak és alvadt vérnek ebben a pépjében egy ép szem csillogott.

– Förtelmes! – mondta Lefort. – Nem valami kellemes látvány. Itt nem segít a védőoltás...

Fournier állával egy negyvenes férfi holtteste felé bökött, aki szemmel láthatólag megfulladt.

– Oda nézz! A szája tele van földdel.

Lefort és Fournier közelebb ment a tetemhez, Ettier, Pasquié és Guillot a nyomuk-

ban. Egy hosszú percig mind az öten mozdulatlanok és némák voltak, szemüket a halottra függesztették, és önkéntelenül, éles képsorokban fölrémlettek előttük utolsó, borzalmas pillanatai. A másik, a mellette levő, akinek összeroppant a feje, szerencsésebb volt; szenvedés nélkül halt meg, egyetlen pillanat alatt.

– Ugye, az imént azt mondtad – fordult hirtelen Fournier Ettier-hez –, hogy Zolát idézed majd: „Vakondlyukaik mélyén rájuk nehezedik a föld, és tüzes mellkasukba nem jut többé levegő..." Lapos közhelyeket, hadd ríjanak a viskókban. Ugye, ezt mondtad?

– Fogd be a pofád!

A holtsápadt Ettier megragadta Fournier esőkabátjának hajtókáját.

– Lennél szíves abbahagyni?

Lefort választotta szét őket.

– Esküszöm, meghibbantatok!

Fournier vörös volt, Ettier sápadt.

– Javaslom, hogy halasszátok későbbre ennek a vitának a folytatását. Rendben?

Már éppen ki akartak menni, amikor kinyílt az ebédlő ajtaja, és vagy tíz ember jött be:

kék munkaruhákat, takarókat, alsóruhát, vizesvödröt, szivacsot, törülközőt, papírzsákokat és üres ruháskosarakat hoztak. Letették a parkettára, a közfal mellé, és – az újságírókat szóra sem méltatva – elhagyták a helyiséget.

Lefort megszámolta a kék kezeslábasokat és a takarókat, amelyeket azért hoztak, hogy felöltöztessék és betakarják velük a halottakat: negyvenhét volt összesen.

– Ezek szerint most már negyvenhétre becsülik a katasztrófa áldozatainak számát – jegyezte meg Pasquié.

– Egyre rosszabb – mondta Guillot.

Alapjában véve valamennyiüket sokkal jobban megrázta az eset – Ettier-t, ötük közül a legérzéketlenebbet is beleértve –, mint amennyire mutatták. Egészen más dolog olyan halottakat összeszámolni, amelyeket nem lát az ember – valami módon elvont halottakat –, s más dolog akkor elkönyvelni őket, amikor szánalmas papírmasé arcukkal és fényevesztett szemükkel ott fekszenek az ember lábánál; ez már nem egyszerű számtani feladat csupán. Egy zsongó étteremben, miközben jó étvággyal esszük a finoman elké-

szített ételeket, fölvehetünk valamiféle cinikus pózt, de nem tehetjük meg ezt egy olyan helyiségben, ahol a karunkat kinyújtva magát a halált érinthetjük meg. Megérinthetjük huszonegyszer.

– Olyan az arcuk, mint a szobroké, vagyis mint az örökkévalóságé – mondta Pasquié. – Pedig nemsokára csak kis halom por marad belőlük. Már oszlásnak indultak.

Ettier a vállát vonogatta.

– Ugyan! Az már a születéssel megkezdődik. Fölemelnek a lábaidnál fogva, megráznak, te sírva fakadsz, és attól kezdve szíved minden dobbanásával közelebb kerülsz a halállal való találkozáshoz; az idő, ez a förtelmes baktérium már beléd fészkelte magát, és megkezdte a fölzabálásodat. Az élet gyógyíthatatlan betegség, amelybe mindenki belehal. Másodpercekből tevődik össze, buborékokból, melyek születésük pillanatában szétpukkannak. Tik! Tak! Tik! Tak! Gyorsan lepereg! Nagyon gyorsan! Ne beszélj hát örökkévalóságról; nincs örökkévalóság. Az egész megható, reménytelen álom csupán, az ember találmánya, az emberé, aki nem tudja elviselni elkerülhetetlen elmúlásának

gondolatát. De mégsem, igazad van, létezik; az idő az örökkévalóság. Az idő, mely a mi életünkkel táplálja a maga örökkévalóságát, amiképpen a szobrokéval is; az idő roppant szénhidrát-, mész-, foszfor-, vas- és márványfogyasztó. Az idő azért örökké való, mert semmi más nem lehet az... őmiatta. Egyébként szarok rá! Így van ez jól.

Lefort kurtán, örömtelenül felnevetett:

– Ha az élet betegség, akkor a gondolkodás is az, nem gondolod? És ez utóbbi különösen fájdalmas. Jaj annak, akit megfertőz.

Fournier megrázta fejét, sarkon fordult, és elindult a kijárat felé.

– Igaza van – mondta Guillet –, menjünk!

Odakinn egy felszolgálónő a lemezből készült hirdetőtáblára kifüggesztette az étkezde következő heti étlapját.

VIII

Cordier-t, a helyi tv-állomás munkatársát ott találták az akna bejáratánál, ahol a tragédia történt.

Nagydarab, szeplős, vörös hajú ember volt; az a hír járta róla, hogy a kútvíznél jobban szereti a szeszt. Interjút készített a szénbánya igazgatójával, bizonyos Paul Mareuil-jel, egy fura, holdvilágképű, puha kezű emberrel; tíz-tizenkét bőrsisakos férfi vette körül őket, mérnökök, bányamesterek és néhány bányász. Távolabb két csendőr álldogált, hüvelykujjukat a derékszíjukba akasztva. A lámpakamra falánál, négy fehér mentőkocsi és a tv ócska DS 19-es járgánya között, halomba rakott hordágyak.

– Főteomlás történt – mondta az igazgató. – Az egyik frontfejtésnél, a harmadik szinten. Ugyanakkor a főfolyosó is beomlott, ezért olyan sok a halálos áldozat.

– Mennyi?

– Eddig huszonegy holttestet hoztunk föl.
– Hány bányász maradt az omlás alatt?
– Negyvenhét.
– Mit gondol, van még, aki él?
– Reméljük.

Cordier operatőre, a hangmérnök mellett állva, osztott képsort készített a megkérdezettről és a riporterről.

– Igazgató úr, elmagyarázná nekünk, mi az a főteomlás?

– A főteomlás azt jelenti, hogy a vágat fala és a főte hirtelen összeszorul; ezt az összenyomódást az váltja ki, hogy a frontfejtés fölött váratlanul összeroppan a szénfal. Néha előfordul, valószínűleg most is ez történt, hogy a fal és a főte egészen összepréselődik.

Cordier a kamera felé fordult.

– Azoknak a nézőinknek, akik nem járatosak a bányászati szakkifejezésekben, megjegyezzük, hogy a főte és a fal nem más, mint a fejtés boltozata és talapzata. Az egymásra nyomódó főte és a fal rácsukódik a dolgozó bányászokra... – Úgy beszélt a kamerához, mintha társalogna valakivel. – ...és mielőtt fölfognák, mi történt velük, összezúzza őket.

– Pontosan így van. – Az igazgató a képmezőn kívülről helyeselt.

Cordier negyedfordulatot tett, és elébe tartotta a mikrofont. A kamera követte mozdulatát.

– Mi okozza ezeket a baleseteket?

– A főte belső feszültségeinek hirtelen átrendeződése.

Az operatőr fél térden, felfelé döntött gépállással filmezett.

– Gyakori ez a fajta baleset?

– Nem! Éppen ellenkezőleg, nagyon ritka.

Az operatőr felemelkedett, eltávolodott az igazgatótól, végigsétáltatta a kamerát a bányaépületeken, a hordágyakon, a mentőautókon, a csendőrökön, újságírókon, mérnökökön, bányamestereken; a hosszú „utaztatás" végén Cordier-n állapodott meg.

– Hirtelen, váratlan... maga a végzet – mormogta Fournier, anélkül hogy Ettier-re nézett volna.

Ettier megvonta a vállát.

Cordier újabb kérdést tett fel.

– Meg lehet jósolni az ilyen balesetet?

– Képtelenség.

Fournier vigyorgott. A kantinból jövet

meggyújtott cigarettája megremegett az ajka között; egy kis hamu esett a földre.

– Indítanak vizsgálatot a katasztrófa pontos okainak kiderítésére?

– Természetesen. De nem kétséges, hogy ez csak megerősíti első megállapításainkat.

– Voltak tanúk?

– Egy sem.

Lefort, Ettier, Pasquié, Guillot és Fournier jegyzetelt.

– Hány ember vesz részt a mentési munkálatokban?

– Százötven! Kétóránként szállnak le a mélybe, huszonöt fős csapatokban.

– Ki irányítja őket?

Az igazgató hátralépett, és a mögötte álló emberre, egy ötven körüli, magas, sovány, sasorrú férfira mutatott, akinek a szeme mélyen ült az üregében. Arcán szétmázolódott a por a sisak alatt, a keze is mocskos volt.

– Mosnier mérnök, üzemigazgató. Éppen most jött föl.

Cordier előrenyújtott mikrofonnal hozzálépett.

– Föltételezem, hogy a mentők munkája minden bányaszerencsétlenség esetén nehéz

és veszélyes, de a nehézségek és veszélyek, amelyekkel szembe kell nézniük, a szerencsétlenség jellegétől függően változnak. Az ön embereinek ezúttal milyen nehézségekkel kell megküzdeniük, és milyen veszélyeknek vannak kitéve?

– Át kell préselniük magukat a főte és a talapzat több ponton érintkező sziklái között, és minden pillanatban attól kell tartaniuk, hogy a talaj ismét átrendeződik. A leváló kövek már két mentőnket is megsebesítették.

– Súlyosan?

– Nagy szerencsénkre, nem. Egyikük a lábán, a másik a vállán sérült meg.

– Mit gondol, mikor fejezik be a mentési munkálatokat?

– Képtelenség megjósolni. Mindenesetre addig folytatjuk, amíg az utolsó holttestet is a felszínre nem hoztuk.

– Az utolsó holttestet... Ezek szerint, az igazgató úrral ellentétben, ön nem reméli, hogy élőket találnak?

A mérnök kimért mozdulatot tett kezével, mint aki kellemetlenkedő legyet akar elhessegetni.

– Félreért! Ahogy az igazgató úr is mon-

dotta, ilyen esetekben mindig reménykedünk, hogy néhány társunk megmenekült a haláltól, nekünk pedig megadatik, hogy kiragadhatjuk őket a bányából.

Látszott rajta, hogy nem hisz abban, amit mond. Hatásvadász módjára beszélt; olyan szavakat használt, amelyeket – az előregyártott frázisok tárházából előrángatva – ilyen körülmények között használni kell.

– Uraim, van még valami hozzáfűznivalójuk? – Cordier a bánya igazgatójához, Mosnier mérnökhöz és a köröttük állókhoz intézte kérdését.

– Nincs! – válaszolta az igazgató.

A többiek fejüket rázták.

– Valamennyiüknek köszönöm.

Az interjú ezzel véget ért.

– Folytassuk mi? – javasolta Lefort.

– Ugyan! – dohogott Ettier. – Mit kérdezhetnénk még tőlük?

– Van néhány kérdésem az igazgatóhoz a kitermelés és a balesetmegelőzés technikájának fejlődésével kapcsolatban. És szeretném megkapni a brassaci bányákban a századforduló óta bekövetkezett katasztrófák jegyzékét.

Ettier helyeselt. Tudta, mennyire rajonganak az újságolvasók – a részleteken és magyarázatokon fölül – az effajta felsorolásokért. Ha Agadirnál megmozdul a föld, nemcsak a lökések pontos vagy feltételezett okait kell megírni nekik, hanem föl kell sorolni a legpusztítóbb rengéseket is. Természetesen azzal kezdve, amely 526-ban elpusztította a Földközi-tenger partvidékét, s halálos áldozatainak száma százhúsz- és kétszázezer között volt. Vulkánkitörések esetén úgyszintén. Ha felébred a Vezúv, s lávával és hamuval fenyegeti a környező falvakat, nincs az a napilap, folyóirat vagy szemle, amely elmulasztaná közölni régebbi dühöngéseinek kalendáriumát, és amely ne beszélne a martinique-i Pelée tűzhányó 1902-es kitörésének harmincnégyezer áldozatáról.

– Szeretnék továbbá interjút készíteni az egyik főbányamesterrel is, aki a háború előtt, akkoriban csillésgyerek volt, négy vagy öt napig a bányában rekedt. Szeretném, ha elmondaná, mire gondolt abban a veremben; mit csinált, amíg a mentőket várta; s hogy mindvégig reménykedett-e megmenekülésében, vagy ellenkezőleg, nem remélte, hogy

élve kikerül onnan: hogy ez után a kaland után miért nem mondott búcsút ennek a kurva mesterségnek?

– Ismered?

– Valamennyire. Vandeuvre-nek hívják. A megszállás alatt dinamitot szállított az Ellenállásnak. Azóta kétszer-háromszor láttam, a régi partizánok összejövetelein.

„Lefort – mondták a szakmabeliek – a megye lakosságának egyik felét ismeri, a másik felével pedig legalább egyszer találkozott." Az a hír járta, hogy a püspöki palotába éppúgy bejáratos, mint a prefektúrára, a legtöbb helyi politikussal tegeződik, név szerint ismer minden csendőrt és rendőrt; a szakszervezetekben pedig azt se tudja, hány cimborája dolgozik.

– Átpasszolod a begyűjtött értesüléseket?

– Micsoda kérdés!

– Kösz! Én addig beugrom a postára, telefonon leadok két-háromszáz sort a párizsi lapocskámnak, és erősítést kérek a *Moniteur*-től.

– Rendben! A Tárna Étteremben találkozunk... – Lefort az órájára pillantott,

amelynek számlapját csuklója belső felén viselte. – ...öt órakor. Jó neked?

– Nagyon jó!

– Veled megyek – mondta Pasquié.

Ügynökségének hírcsatornáján keresztül neki kellett ellátnia friss hírekkel mindazokat a francia újságokat, amelyeknek nem volt külön tudósítója a helyszínen. Az egymást követő táviratokból az érdekelt újságok telexgépein is összeállt a brassaci dráma: s így ezek olvasói is értesülnek az eseményekről. A részletekben, a hangulatleírásokban az eredeti nyilatkozatok felhasználásához nem volt joguk – jóllehet ez a tájékoztatás sava-borsa, „a mártás a vadas őzcombon", ahogyan Lefort mondogatta –, de tudomást szerezhettek a lényegről.

– Jó napot!

Cordier, az operatőrével, és a technikusaival, Lefort-hoz, Ettier-hez, Pasquiéhez, Guillot-hoz és Fournier-hez lépett.

– Miért nem jöttél korábban? – kérdezte Ettier Cordier-től. – Délig aludtál?

– Hivatalnok – tréfálkozott Pasquié –, aki szolgálaton kívül nem hajlandó dolgozni. Munkaidő előtt nem dolgozunk, munkaidő

után túlórázunk. A hivatalokban már így megy.

Cordier tiltakozott.

– Még hogy a tv hivatal volna! Hiszen...

– Hiszen magánvállalkozás – vágott közbe Fournier –, és minden magánvállalkozás a hatalom oszthatatlan tulajdona.

Ettier, akiről mindenki tudta, hogy régebben megpróbált bekerülni a második műsor napihíreihez, rálicitált:

– Pontosan! Most az egyszer igaza van! A tv vadrezervátum. Ott nem lövöldözhet bárki, aki csak akar. De hagyjuk a kitérőket, szeretném, ha Cordier válaszolna a kérdésemre.

– Nem volt tragacsom – mondta Cordier.

– A riporterkocsik sofőrjei ugyanis sztrájkolnak – magyarázta Lefort. – Három órára beszüntették a munkát, tiltakozásul az ellen, hogy egyikük, bizonyos Mathivaud, megrovást kapott a garázsfőnökkel való szóváltása miatt. Ez a seggfej, nem a sofőr, a garázsfőnök, alighanem megérdemelte a sértéseket, amelyeket a másik a fejéhez vághatott.

– Szentigaz – helyeselt Cordier.

– Mi igaz, az, hogy a garázsfőnök seggfej,

vagy hogy a sofőr megsértette? – kérdezte Ettier.

– Mind a kettő. Az is igaz, hogy Bérémont – a garázsfőnökről van szó – megérdemelte Mathivaud sértéseit. Nem szenvedheti, és ezt minden lehetséges módon ki is mutatja. Tegnap Mathivaud nem bírta tovább cérnával, kirobbant, mire a másik, ez a gazember, aládurrantott egy jelentéssel. Tisztában volt vele, hogy az igazgató – ezredes volt azelőtt, és szerinte mindig a magasabb rangfokozatnak van igaza – büntetni fog. A diri büntetett is, Mathivaud kollégái pedig tiltakoztak az ellen, amit, teljes joggal, igazságtalanságnak tartottak. Mindennap három órára beszüntetik a munkát, egészen addig, amíg a szankciót föl nem oldják. Ha pedig az igazgatóság túlfeszíti a húrt, az adó egész személyzete sztrájkba lép. Az újságírókat is beleértve.

– Élükön Cordier-val.

– Naná!

Cordier-t derék fickónak tartották, s valóban az volt; hosszú cserkészkedése alatt meglehetősen manicheus ízű világképe alakult ki, és ezt a mindennapi életbe is átültette. „Sasok

őrse, légy résen!" – Lefort szerint önfeláldozó harcos.

– Bravó! – kiáltott Ettier. – A bajtársiasság szép példája. A fej szolidaritása az izomzattal, avagy a vak és a béna intellektuális változata; a láb segítségére siet a fejnek. – Cordier megvonta a vállát, Ettier pedig folytatta. – Sőt, azt állítom, hogy ha ez a sztrájk vég nélkül folytatódik, nem csupán az emberi szolidaritás szép példája, hanem nagyszerű ötlet is.

– Nocsak! És miért? – csodálkozott Cordier.

– Mert ha a tv nincs itt, vígan táncolhatnak az újságok, az ördögbe is!

– És ez mit jelent?

– Éppoly jól tudod, mint én.

– Azért csak mondd.

– Azt jelenti, hogy a sok nyájas tv-néző, aki rendszerint megelégszik a ti hír-kivonataitokkal, árengedményes riportjaitokkal meg a szamárbőrbe burkolt kommentárokkal, ráveti magát a mi tartalmas, előkelő és terjengős prózánkra. Aztán meg a sztrájk tán nem szolgál bőséges anyaggal? Egy szakszervezeti nyilatkozat éppúgy kitölt egy hasábot, mint a napihírek. Ráadásul megvan az az előnye,

hogy nem kell megszerkeszteni... – Ettier hirtelen abbahagyta. Arca megkeményedett, eltűnt róla a csúfondáros kifejezés. Lefort-hoz fordult. – Az ebédnél nem olyasmit mondtál, hogy nem tudod, miért nincs még itt Cordier és a stábja?

– De igen!

– Gratulálok! Az úr tehát nyilván magának akarta megtartani az információt.

Lefort vállat vont.

– Ne hülyéskedj. Egyszerűen nem volt kedvem beszélni, ennyi az egész.

Ettier nem erőltette a dolgot.

– No, megyek a postára. Viszontlátásra, fiúk!

Pasquié a nyomába eredt.

– Én pedig – mondta Fournier – elmegyek, és fölhajtom a szakszervezeti vezetőt, aki bizonyára közlékenyebbnek mutatkozik, mint az igazgató úr.

Azzal ő is elindult.

IX

Lefort és Guillot háromnegyed órával később hagyta el a bányát. Csupán Cordier és a stábja maradt ott; azzal foglalatoskodtak, hogy néhány filmfelvételt készítsenek a felszíni berendezésekről. A bejárat őrzésére rendelt csendőrök úgy üdvözölték őket, mint valami régi ismerősöket vagy fontos személyiségeket; a kapu előtt összeverődött tömeg még nem oszlott szét.

– Mit gondolsz, küldenek valakit? – kérdezte Guillot Lefort-tól. A kérdés nem volt túlságosan világos, Lefort-nak azonban nem volt szüksége rá, hogy Guillot megmagyarázza. Azt jelentette: vajon a párizsi újságok, amelyeket tudósítunk, leküldik-e valamelyik riporterüket Brassacba?

– Valószínűleg – felelte Lefort. – Az ügy elég jelentős, hogy megtegyék.

Néhányuk már úton is van.

Guillot fintorgott. A vidéki újságírók nem veszik szívesen, ha beállítanak a fővárosiak, különösen ha azért jönnek, hogy átvegyenek tőlük egy folyamatban levő munkát.

– Újból végigcsinálnak mindent, és úgy kezelnek bennünket, mintha inasok volnánk, akik csak arra jók, hogy a tollukat és a jegyzetfüzetüket hordozzák.

Lefort úgy érezte, hogy a tömeg idegesebb, mint korábban. Szeretett volna megbizonyosodni erről, ezért előreengedte Guillot-t, és elvegyült a csoportok közt. Itt is, ott is feljegyzett néhány mondatfoszlányt, mozaikdarabkákat; ezeket összesítve egyre pontosabb képet alkothat magának arról, amit az emberek gondolnak. A bányabeliekben, mint vöröslő parázs a szürke hamu alatt, izzott a düh. Beszélgetéseikben gyakran ismétlődött a sztrájk szó. Egy idős férfi, fémkeretes, régimódi szemüveggel, az ezerkilencszázas évek anarchistáinak modorában – nyugalmazott tanító lehet, vagy kiöregedett nyomdász, gondolta Lefort, de semmi esetre sem bányász – az aknák elfoglalásáról és barikádokról beszélt. A kamaszok, csillésgyerekek,

inasok, gimnazisták és néhány munkás mohón itta szavát.

Lefort biztosra vette, hogy a nap nem fejeződik be incidens nélkül; ezzel meggyorsította lépteit, utolérte Guillot-t, aki kissé távolabbról keresgélte a tekintetével.

X

– Még egyszer ugyanezt, kisasszony.
– Azonnal.
A pincérnő bement a pult mögé. Nehezen leplezte elégedettségét.

„Neki ünnepnap ez a szerda – gondolta Lefort, miközben bíráló szemmel, de elnézően figyelte. – Meg kell hagyni, az olyan vendégekből, amilyenek mi vagyunk, minél többet szeretne." Tán nem tisztelték-e meg délben is tizennyolc frank borravalóval, s nem hagynak-e itt másodszor is ugyanennyit azért a semmiségért, hogy megisznak öt-hat pohárral?

Kilenckor futottak össze újra a Tárna Étteremben; ott volt Lefort, Pasquié, Guillot, Ettier, Fournier, Cordier és a forgatócsoportja. A fényképészek, akik nem tudtak a találkozóról, bizonyára ott őgyelegnek a bánya területén, bízva a jó szerencsében, hogy kilesnek valami érdekes jelenetet.

– Megkaptad az erősítést? – kérdezte Lefort Ettier-től.

– Igen. Loustac és Constant jött le. Ismered őket?

Lefort ismerte őket. A két gyakornok nemrég került ki az újságíró-iskolából, és Ettier egyengette első lépéseiket. Bizonyára teljes erőbedobással játsszák majd a haditudósítót Brassac utcáin, harcra kész jegyzetfüzettel és töltőtollal, remegnek majd a felháborodástól, és fontoskodó arccal teszik fel kérdéseiket. Nyilván sajnálják, hogy nem szállhatnak le a bányába, hogy aztán szénporral borítva térjenek vissza.

A pincérnő palackokkal és egy üveg vízzel megrakott tálcát tett az asztalra.

– A Cinzanót? – kérdezte.

– Nekem – válaszolta Fournier, és már nyújtotta is üres poharát, ahogy otthon a családi asztalnál szokta.

– És a Dubonnet-t?

Az operatőrnek és a hangmérnöknek.

Guillot Suze-t ivott; Pasquié, Lefort, Cordier és a DS 19 vezetője Ricard-t; Ettier Martinit.

A pincérnő rövid pillantást vetett a konyha

felé, ahonnan hallani lehetett, hogy a tulajdonos vitatkozik valakivel – a hang után ítélve nő lehetett az illető –, majd háromnegyedig töltötte Ettier poharát. A férfi megköszönte, de közben az ujja hegyével megsimogatta a nő csípőjét.

– Nos, kezdhetjük az eligazítást? – kérdezte Lefort, ahogy a pincérnő elment.

– Kezdjük.

Lefort nagy, fekete, bőrkötésű jegyzetfüzetet húzott ki zsebéből, és felnyitotta; a finoman bekockázott lapot nagy ákombákomok borították. Néhány szó alá volt húzva. A lapon nem volt egyetlen törlés sem.

– Pontos felvilágosításokat kaptam, menynyit fejlődött a fejtés és a balesetmegelőzés technikája a szénmező feltárása óta; teljes listám van az utolsó három évtizedben Brassacban bekövetkezett szerencsétlenségekről, továbbá itt vannak Vandeuvre főbányamester visszaemlékezései – csak nekem mondta el –, aki élve megúszott két omlást és egy szénporrobbanást.

– Figyelünk.

– A szénbányák kitermelési módozatai nem a vidék adottságai szerint változnak,

mint némelyek hiszik, hanem az ásványi rétegek talajbeli elhelyezkedésétől és vastagságától függenek. Van csapásirányú frontfejtés, lecsapó, emelkedő, stossbau...

Lefort úgy adta elő a szöveget, mint egy tanító, aki Louis Pergaud-ból vagy Jules Renard-ból diktál egy oldalt a tanítványainak; gondosan vigyázott a dikcióra, jól megnyomta, néhányszor megismételte a műszaki szavakat, jelezte a központozást. Senki sem csodálkozott volna, ha felkel, és diktálás közben föl-alá járkál a tábla előtt, s időnként belenéz Ettier, Pasquié, Guillot és Fournier jegyzeteibe, amelyeket Cordier és munkatársai mogorva tekintetétől kísérve készítettek.

– A szénbányászatban az aknák mélysége rendszerint négyszáz és ezernégyszáz méter között váltakozik, a „meddők" vastagságától függően. Brassacban...

Vízmosás, harántvágat, vakakna – olyan szavak tarkították előadását, amilyenek helyi lapokban olvashatók bányaszerencsétlenség után.

A bányaművelés módszerei után áttért a balesetek megelőzésének technikájára.

– Bizonyos bányákban a sújtólég jelenléte miatt számos óvintézkedésre van szükség: biztonsági robbantószert alkalmaznak, melynek lángja rövid és viszonylag hideg...

Végül beszélt a balesetről is.

– A brassaci bányák harminc év alatt százhatvanhét áldozatot követeltek. Hatvanegyen meghaltak, százhatan megsebesültek.

– A mostani halottakkal együtt?

– Nem. Azok még hozzájönnek.

Adatokkal szolgált.

– Ezerkilencszáznegyvenegy: szénporrobbanás, tizenhárom halott, hét sebesült; ezerkilencszázötvenhárom: bányaomlás, négy halott, huszonegy sérült: ezek közül tizenegy nyomorék maradt...

– Mankó és Fakereszt, avagy a munka ellenértéke – mondta Fournier.

Ettier intett, hogy hallgasson.

A terem mélyén, annál az asztalnál, ahol Leclerc vacsorázott, négy idős ember alsózott. A közöttük kialakult meghittségből ítélve, bizonyára naponta találkoznak, és jó néhány órán át „verik a blattot"; közben fehér bort isznak, nem érdekli őket a jövés-menés, a többi vendég beszélgetése; felesleges moz-

dulatok nélkül, szófukaron, komolyan játszanak.

– Terc.

– Ötven.

Három építőmunkás – festők – sört ivott a pultnál, közben szakmai dolgokról beszélgettek. Fehér vászonzubbonyuk kirítt az étterem félhomályából, egymáshoz intézett szavuk éppoly érdes volt, mint a tenyerük.

– Mikor kezdődik a meló a prés-bas-i telepen?

– Egy-másfél hónapon belül nem.

– Vagyis akkor, amikor majd hidegre fordul az idő. A fene egye meg! Az embernek befagy a segge.

Közben Lefort eljutott Vandeuvre főbányamester visszaemlékezéseihez. Úgy olvasta fel, ahogy lejegyezte: egyszerűen, nyersen, rendezetlenül, kommentár nélkül. Használja fel mindenki, ahogy akarja.

– ...*Teltek-múltak az órák... mindenik egyformán fekete és néma... teljes volt a sötétség... tökéletes a csönd... csak akit élve eltemetnek, az ismerheti ezt a sötétséget és csöndet... a megtestesült semmi... a bánya nem mozdul az óta a görcsös vonaglás óta, amely összetörte a csontjait,*

és engem ebbe a sírba temetett... meghalt, én pedig holttestének foglyává váltam... irtózatos, hogy semmit nem lát, semmit nem hall az ember... ha jól emlékszem, egy darabig üvöltöztem... kétségbeesésem és lázadásom üvöltött az engem sújtó igazságtalansággal szemben... miért nem pusztultam el azonnal, miért nem zúztak össze a tonnaszám leomló sziklák?... miért ítéltek arra, hogy ezerszer elszenvedjem a halált, mielőtt valóban meghalok?... miért ez a kínhalál?... nyomorultnak éreztem magam... szánalomra méltónak... hiába mondtam magamnak, hogy előttem már mások, bányászok, katonák, betegek is ugyanúgy szenvedtek, mielőtt meghaltak, ahogy én fogok szenvedni; mindez nem segített... mások halála sohasem lehet példa... teljes kimerültség, tompultság váltakozott a kétségbeesés fellobbanásaival; ilyenkor nekiestem a bányafolyosó falának, és dühösen vertem a csupasz öklömmel... néha odaszorítottam fülem a pala- és széntömbökhöz, melyek elzártak, elszigeteltek az élők világától, és órák hosszat mozdulatlanul, feszülten, reszketve vártam a jó szerencsére, de mindhiába; a legcsekélyebb zaj sem hallatszott... ezekben a percekben olyan volt számomra a bánya, mint egy roppant sztetoszkóp... és egyszer éppen egy ilyen

vaksi őrködés közben ismétlődő ütések tompa visszhangja hatolt el hozzám... távol, nagyon távol emberek, a bajtársak ostromolták az omladékot, nekivágtak a beomlott folyosók fölszabadításának... addig nem hagyják abba, amíg meg nem találnak bennünket, engem és mindazokat, akiket a katasztrófa sújtott... újra felvisznek bennünket a felszínre... mindnyájunkat... élőket és holtakat... hogy újból láthassuk majd a napvilágot... levegőt szívhassunk; levegőt, melynek nincs szénporszaga... hogy viszontláthassam a feleségemet... elsírtam magam... soha életemben nem voltam olyan boldog... túláradó hála öntött el a sors irgalma és a testvéri férfiak iránt, akik az életüket kockáztatták, hogy megmentsék az enyémet... aztán elapadtak a könnyeim, és kétségek rohantak meg... ha ilyen sokáig tartott, amíg bajtársaim lejutottak a bányába, akkor ez bizonyára azt jelenti, hogy a katasztrófa nagy kiterjedésű... minden vágatot – a termelőaknákat, a szellőztető aknákat, a vakaknákat – beomlasztott... a tulajdonképpeni mentési műveletek megkezdése előtt legalább egyet rendbe kellett hozniuk; ez a magyarázata a mentési munkálatok késlekedésének... már elérték azt a lejtőt, ahol a baleset történt, de vajon hány napra van szüksé-

gük, hogy elérjenek hozzám?... nem halok-e meg a kimerültségtől, nem fulladok-e meg addig?... a süket várakozást másfajta várakozás váltotta fel, hangokkal teli, égő várakozás, és ez még gyötrelmesebb volt számomra... a feszültségtől csakhamar minden részem sajgott: a bőröm, az izmaim, az idegeim, a csontjaim... „Siessetek, fiúk... siessetek" – szüntelenül ezt a mondatot ismételgettem...

A pultnál a festők abbahagyták a beszélgetést, és Vandeuvre főbányamester szavait hallgatták, az újságíró tolmácsolásában:

– ...hét napot és hat éjszakát töltöttem a mélyben... előbb éhes lettem, aztán szomjas... órákon át pazar menüket állítottam össze; ezekben a fűszeres disznópástétom társult a káposztalevessel, a pacal a gesztenyés pulykával; lencsében főtt kolbász, sózott oldalas, véres hurka zöldbabos ürücombbal... és a kenyér!... képzeletben cipók tucatjait faltam fel... kemencényi ropogós, meleg baguette-et... számban őriztem ízüket, miközben a bányafolyosó padlózatán tapogatózva összegyűjtött faforgácsot ettem, vagy később, amikor az övemet rágcsáltam, hogy kijátsszam egyre kínzóbbá váló éhségemet... viszont ami a szomjúságomat illeti, csak vízről ábrándoztam... friss

víz, bepárásodott üvegben... be kellett érnem egy kevés vizelettel, melyet a sisakom alján gyűjtöttem össze... aztán rám tört az aluszékonyság... élet és halál közötti átmeneti állapot, tengerzöld és torz rémlátomásokkal tarkítva... az éhség és szomjúság már csak tompa fájdalom volt, erőm lassú elenyészése során... már nem reméltem, hogy megmentenek, de már ez a gondolat is közömbös volt számomra... a bánya már befészkelte magát a koponyámba, a fejtőkalapácsok agyamat bomlasztották...

Az alsózók befejeztek egy partit.

– Kilencszázötven meg száz az ezerötven... ezerötven meg tíz az ezerhatvan... Maccsban maradtok, fiúk.

Lefort ezzel fejezte be a főbányamester visszaemlékezéseinek felolvasását:

– ...és aztán minden semmivé vált bennem... nem volt többé sem nappal, sem éjszaka... kívül kerültem téren és időn, test nélkülivé, anyagtalanná váltam... már nem vettem észre, amikor lábamnál megremegett a szikla, a mentők hangját sem hallottam meg, amikor már csaknem elértek... arra azonban mégis emlékszem, hogy elsírtam magam, amikor egy rúdlámpa fénye az arcomra vetült... könnyeztem, de nem az örömtől, hanem mert a fény bántotta a szemem.

Lefort elhallgatott; hosszú ideig csend volt, mind a pultnál, mind az újságírók asztalánál. A némaságot Ettier törte meg; szerette volna, ha a hangja magabiztosabban cseng.

– Hé, fiúk! Feljöttök a napvilágra, vagy odalent maradtok?

Guillot fogta tele poharát, egy hajtásra kiitta, köhögött, majd megkérdezte:

– Ki következik? Te, Fournier?

– Frászt – mondta Fournier.

Ettier megkérdezte:

– Mi az, hogy „frászt"?

– Az az, hogy az én értesüléseim nem érdekelnek titeket: egy munkavédelmi megbízottól szereztem; a bánya igazgatóságát is belekeverik az ügybe.

– Azért csak mondd! Mi majd eldöntjük, jó?

Fournier kétrét hajtott, különálló lapokra jegyzetelt; ezeket hanyagul begyűrte kabátja vagy nadrágja zsebeibe, és mindig sokat vesződött, míg összeszedte. Öt-hat lapot kiterített maga elé az asztalra, és kézfejével kisimította. Nagy betűs, kusza, csaknem olvashatatlan írással voltak tele.

– Véleménye szerint – és ő tudja, mit beszél – a katasztrófa nem követelt volna tíz halálos áldozatnál többet, ha a főteomlással egyidejűleg nem omlott volna be egy rosszul aládúcolt főfolyosó is. Brassacban a bányafolyosók aládúcolása nem kielégítő, és a felhasznált fa gyönge minőségű. Megjegyzendő, hogy tavaly óta felére csökkentették az ácsok számát, és jóval ritkábbak a biztonsági ellenőrzések is.

Lefort, Ettier, Pasquié és Guillot jegyzetelt ugyan, de pusztán szakmai megszokásból, minthogy egyiküknek sem állt szándékában megemlíteni cikkében azokat a tényeket, amelyeket Fournier felsorolt. Hát kell az nekik, hogy a főszerkesztő lépjen közbe, hogy ne írjanak semmit! „Legyetek okosak... nem kell merész feltételezésekkel felkavarni a közvéleményt... a hatóságok nyilván vizsgálatot indítanak, várjuk meg ennek eredményét."

Fournier folytatta:

– A szakszervezetek már-már azon vannak, hogy sztrájkot robbantanak ki, hogy, idézem: „tiltakozzanak a krajcároskodó gazdaságpolitika ellen, amely veszélyezteti a bányá-

szok biztonságát, továbbá azért, hogy felhívják az igazgatóság figyelmét a növekvő szénporrobbanás-veszélyre".

– Eddig azt hittem – gúnyolódott Ettier –, hogy a bányászok foglalkozása veszélyes.

– Hagyd beszélni – mondta Lefort.

Fournier a papírjai között turkált.

– Négy különböző óvintézkedést foganatosítottak, hogy elejét vegyék a szénporrobbanásnak: biztonsági robbanófejek alkalmazása; a termelővágatok fellocsolása a robbantás előtt; az aknafolyosók meszezése; végül a bánya valamennyi vágatának be- és kijáratánál porgátakat helyeznek el. De bár a robbantásokat az előírásoknak megfelelően hajtják végre, a folyosók meszezése tökéletlen, és a porgátak inkább csak jelképesek. A Brassaci Szénbányák Igazgatóságán nem szeretik az improduktív munkát. Time is money![1]

Ettier tiltakozott:

– Légy szíves, kímélj meg bennünket a megjegyzéseidtől! Hál' istennek nem tartozunk maroknyi olvasótáborodba.

[1] Az idő pénz. (angol)

– Az én maroknyi olvasótáborom többet ér, mint a te légiónyi érzéketlen tuskód.

Megint Lefort avatkozott közbe.

– Nem, fiúk, ezt nem kezditek el újra. Hajtsátok föl inkább a poharatokat, ezt a rundót én fizetem. Kisasszony!... Még egy kört!

Fournier azt is megtudta, hogy a szakszervezetek, még aznap estére, tüntetést akarnak szervezni a szénbányák igazgatósága ellen.

XI

A negyedik pohárnál tartottak, amikor a csendőr belökte az ajtót. Guillot, akit megkönnyeztetett a Suze, zsebkendőjével a szemét dörgölte; a többiek bágyadtan vitatkoztak, hogy mi ér többet: a profi vagy az amatőr csoport.

– Uraim, a bánya igazgatója kéreti önöket! – mondta a csendőr.

Fournier – a soros fizető – hívta a pincérnőt.

– Majd hallhatunk egy hivatalos hangú közleményt – mondta Lefort. – Olyan lesz, amilyennek lennie kell: homályos és rövid.

A csendőr puskája csövére tette kezét, és mozdulatlanul állt az ajtóban; sóváran leste a pult mögötti hosszú, üveges szekrény polcain sorakozó palackokat. Finom, kékes hajszálerekkel behálózott orra arról árulkodott, hogy jobban szereti a vörös bort vagy az ánizslikőrt, mint az ásványvizet. Fournier

megjegyzést is tett rá, majd pénzét számolva hozzáfűzte:

– A rend fenntartóinak hírneve szempontjából bizony okosabb, ha másokkal fúvat az alkoholszondába, és nem maga fúj bele: vörös vérsejtjei alighanem burgundiszagúak. Nem úgy a fehér vérsejtjei, azok ánizsillatúak.

Ettier méltóztatott elmosolyodni, de most sem állhatta meg, hogy ne kellemetlenkedjék:

– Bagoly mondja verébnek: ebben a pillanatban neked is több alkohol van az ereidben, mint amennyi víz.

– Lehet, de nekem nem az a dolgom, hogy érvényt szerezzek a törvénynek.

XII

Az igazgató az irodájában várta őket, Issoire alprefektusa és a brassaci polgármester társaságában. Az alprefektus vékonypénzű, pergamenszínű, mogorva ember volt, alighanem májbajos. A polgármester éppen az ellentéte, atlétatermetű, vörös és persze vidám arcú – ha arcszőrzete nem fekete, hanem vörös, Cordier-ra hasonlított volna –, majd kicsattant az egészségtől. Az óriási barna bőrfotelben terpeszkedő alprefektus csupán fejbólintással üdvözölte őket; a polgármester felállt, és kezet rázott velük. Az újságírók sorra bemutatkoztak, és megnevezték a lapot is, amelynek dolgoznak.

– Kérem, uraim, foglaljanak helyet!

Az igazgató, íróasztala mögül, a különféle ülőalkalmatosságokra mutatott.

Lefort, Ettier, Pasquié, Guillot és Fournier leült; Cordier a forgatócsoportja, operatőre, hangmérnöke és világosítója társa-

ságában állva maradt. Ez utóbbit menet közben vették fel. A műszaki kocsiban várakozott, hátha szükség lesz rá.

– Azért hívtam ide önöket – kezdte az igazgató –, hogy felolvassam a hivatalos kommünikét, és átadjam az áldozatok névsorát.

Spotlámpa fénye hullott rá, berregni kezdett a kamera. Cordier meglóbálta a mikrofont, a többiek jegyzetfüzetet és tollat vettek elő.

– Előbb azonban engedjék meg, uraim, hogy bemutassam Henri Cavagnac urat, Issoire alprefektusát, valamint François Garçon urat, Brassac polgármesterét.

A néhány száraz mondatra szorítkozó kommüniké – ahogy Lefort várta – olyan volt, mint egy termelési mérleg. Így szólt: „Ma reggel nyolc óra hét perckor a Brassaci Kőszénbányák IV. aknájának negyvenhét bányásza kivételes méretű »főteomlásnak« esett áldozatul... Harminchét halottat már felhoztak... Tíz ember még odalent van... Gyakorlatilag nincs többé remény, hogy élőket találjunk."

Az áldozatok listáját huszonegyszer huszonhét centiméteres, díszes gyertyákkal sze-

gélyezett lapra gépelték, névsor szerint: jobb oldalra azokat, akik biztosan meghaltak, bal oldalra a feltehetőleg halottakat. Az igazgató átnyújtotta a lapokat Lefort-nak, s míg az szétosztotta kollégái között, megkérdezte:

– Van valami kérdésük?

Fournier felemelte kezét, és ujjaival csettintett, mint annak idején, az elemiben, ha azt akarta, hogy a tanító odafigyeljen.

– Nekem van, igazgató úr!

– Hallgatom.

– Megtudhatnánk annak a két bányásznak a nevét, akik a mentési munkálatok közben megsérültek?

– Természetesen. Jean Vautois és Pierre Bonnenfant. Egyikük, Vautois, sógora az egyik áldozatnak. A bánya segélyhelyén orvosi ellátásban részesült, majd újra leszállt a mélybe.

– Köszönöm.

– Egyéb kérdés?

Lefort-nak volt kérdése.

– Szeretnénk megtudni az áldozatok korát, címét és családi állapotát. Lehetséges?

– Természetesen.

Az igazgató megnyomta az íróasztalán, az alabástrom szivardoboz mellett levő hosszú, lapos bakelit házitelefon zöld gombját.

– Devois kisasszony, legyen szíves!

Kattanás.

– Igen!

Újabb kattanás.

– Kérem, készítse el a sajtónak...

A készüléken keresztül kiadta utasításait, majd megszakította a vonalat, és az alprefektushoz fordult.

– Alprefektus úr, azt hiszem, van valami mondanivalója az urak számára.

– Igen! De nem azért, hogy közöljék vagy feljegyezzék. Tanácsról, helyesebben kívánságról van szó. Igen, egy kívánságról.

Az alprefektus alkarjával a fotel karfájára támaszkodva felemelkedett, és kilépett a szoba közepére.

– Azt kívánom tehát önöktől – folytatta, ezúttal közvetlenül az újságírókhoz fordulva, akiket egyenként szemügyre vett, éspedig olyan tolakodó módon, hogy az már az udvariatlanság határát súrolta –, hogy hangsúlyozzák a katasztrófa teljesen váratlan jellegét. Ebből a szempontból az ilyen balese-

tek a földrengésekhez hasonlíthatók. Meg lehet-e jósolni a földrengést?

Hangja olyan volt, mint az alkata: vékonyka és kissé remegő. „Herélt hang – gondolta Fournier, akinek nem tetszett ez az ember, már csak a hivatala miatt sem, amelyet betöltött, de a kevéssé megnyerő fogadtatás miatt sem –, nem csodálkoznék, ha buzi volna."

Az alprefektus keresztbe fonta a karját, előrebökött az állával, és így folytatta:

– Azt kívánom továbbá, hiszen az igazságot mindenképpen közölnünk kell, nemde?, hogy hangsúlyozzák, milyen szegényes eszközei vannak az embernek, hogy biztosítsa védelmét a természet kincseinek kiaknázása közben. Mit számít például néhány vastag fagerenda, legyen bár a legkitűnőbb tölgyből, főteomlás esetén? Semmit. Egyébként a betonozás sem érne többet.

„Helyben vagyunk – gondolta Fournier. – Kezdődik a ködösítés. Holnap szinte valamennyi francia újság, rádió, tv versengve beszél majd »a könyörtelen végzetről«, »a bánya alattomos lázadásáról«, »a bányászok életére nehezedő átokról«, és más ehhez ha-

sonló ostobaságról, sületlenségről, de a sok tökfilkó mégis úgy habzsolja majd ezeket az olcsó, ízetlen, felmelegített közhelyeket, mintha ropogós kenyér volna. Végzet! És természetesen egyetlen szót sem arról, kik felelősek a katasztrófáért. A botrányt előbb eltemetik, mint az áldozatokat, hiszen köztudott, hogy a botrányok nem állnak el annyi ideig, mint a holttestek: azonnal bűzleni kezdenek."

Az alprefektus széttárta karját, és mielőtt visszaült volna a fotelba, összefoglalta mondanivalóját:

– Egyszóval, számítok önökre, uraim, hogy megértetik az emberekkel, milyen fegyvertelenek vagyunk olykor, minden tudásunk, valamennyi műszaki lehetőségünk, óvintézkedéseink ellenére, némely váratlan természeti csapással szemben.

Ettier, aki Fournier mellett ült, odahajolt hozzá, és a fülébe súgta:

– Megemlíthetnéd neki pár szóval, amit a komádtól, attól a szakszervezeti megbízottól tudtál meg a rosszul aládúcolt vágatokkal kapcsolatban, meg arról, hogy a szénmedence igazgatósága elmulasztja a biztonsági elő-

írásokat. Ez némiképp fölélénkítené ezt a kis összejövetelt. – Vigyázott, hogy Fournier-n kívül senki se hallja, amit mond, és tovább ösztökélte: – Rajta! Vágj bele! Hadd mulassunk egy kicsit!

Fournier könyökével visszanyomta Ettier-t.

– Hagyj békén!

– Mi az, begyulladtál?

Fournier lopva az igazgatóra, az alprefektusra és a polgármesterre sandított, elnyomott egy sóhajtást, és tekintetét a térdén rendetlenül heverő papírokra fordította. Csakugyan begyulladt, nem merte szemtől szembe megtámadni ezt a három idős, hivatali felelősséggel fölruházott férfit; lehet, hogy az alprefektus buzi, mindazonáltal ő az alprefektus; ezt a három, fontosságának tudatában lévő, tapasztalatokban gazdag, magabiztos embert, akik mögött ott volt az egész óriási államszervezet. Szerette volna „elnémítani ennek a fél-prefektusnak a locsogását", „sarokba szorítani ezt a hivatalos tisztséget viselő stricit", de nem volt hozzá mersze. Gyávasága – vagyis az, amit gyávaságnak ítélt – csak még jobban bántotta, mivel Ettier is tanúja volt. Szeme enyhén elhomá-

lyosodott. Sírjon, mint régen, valahányszor anyja rajtakapta, hogy süteményt lopott a konyhaszekrényből, vagy hazugságon fogta, és ezt be kellett vallania? Fölállt, és valami tétova kifogást hebegve gyorsan kiment a szobából. Széles folyosóra jutott, s dermedten megállt kétlépésnyire egy zöld viaszosvászonnal borított fekete asztaltól, mely mögött általában egy hivatalsegéd trónol, és sokáig állt ott mozdulatlanul: szemét behunyta, kezét ökölbe szorította.

Mire Fournier lehiggadva visszatért az igazgató irodájába, már a brassaci polgármester dumált. Részletesen elmondta, milyen intézkedéseket kíván foganatosítani a város az áldozatok családja érdekében. Csomagokról, gáz- és villanyutalványokról volt szó, ingyenes étkeztetésről az iskolai menzákon. Lefort, Ettier, Pasquié és Guillot jegyzetelt; Cordier előrenyújtott mikrofonnal felvételt készített.

Fournier elfoglalta helyét Ettier mellett.

XIII

Öt sisakos, Mas 36-tal felfegyverzett csendőr állt őrt a szénmedence irodaépülete előtt, amikor Lefort, Ettier, Pasquié, Guillot, Fournier, Cordier és a stábja eltávozott; előbb az igazgató titkárnőjétől megkapták a katasztrófa áldozataira vonatkozó pótlólagos felvilágosításokat, amelyeket Lefort kért. Két csendőr őrizte a bejárati kaput; hátukat a falnak vetve olyanok voltak, mint holmi kékre pingált, aszimmetrikus kariatidák; a másik kettő fel-alá járt a járdán; az ötödik, az őrsparancsnok, egy dzsip adó-vevőjét vigyázta; a kocsin nemzetiszínű zászló és a csendőrség háromágú gránátja. Látszólag közömbös arccal figyelték a távozó újságírókat.

– Brutális alakok – mondta Fournier. – Brutális pofájú, brutális alakok.

– A sisaktól ilyenek – magyarázta Lefort.

– Mitől ilyenek?

– Attól ilyen a pofájuk. A „rohambili"

helyett képzelj a fejükre egy svájcisapkát, ellenzős sapkát vagy puhakalapot, rögtön olyanná válik a fejük, mint egy átlagemberé. De nemcsak a fejük, a viselkedésük is. Hiába, görögdinnye nagyságú, jócskán tekervényes és olyannyira összetett homo sapiens koponyánk, amelyre olyan büszkék vagyunk, nem bírja a sisak súlyát, egyből deformálódik. Márpedig az csak világos, hogy az eltorzult koponya már nem működik normálisan.

Ettier, aki addig egy kissé távolabb lépkedett, csatlakozott a csapathoz, és bekapcsolódott a társalgásba.

– Ugyan! Minden szervezett társadalomnak szüksége van egy különleges testületre, amelynek az a feladata, hogy megvédje a lehetséges belső és külső támadásoktól. Így van ez a méheknél, a hangyáknál, a termeszeknél. Miért ne volna így az embereknél is? Minél jobban automatizálva van a testület, annál hatékonyabb a működése. Olyan ez, mint az immunológia.

– Igaza van – mondta Pasquié –, a különleges testület, amiről beszél, valamiféle antitest, az a feladata, hogy megvédje a társadalmat az időről időre rátámadó antigének ellen.

Fournier felkacagott.

– A magamfajta antigénekre gondolsz, ugye? Ahol az antigének megjelennek, nincs többé öröm. Pusztuljanak hát! Szép kis elképzeléseid vannak. – Aztán elkomorodott, és hozzátette: – Nem túl hízelgő a zsarukra nézve, hogy antitestekhez hasonlítod őket. Vajon ezek a valóban végletesen elgépiesedett antitestek nem a lehető legostobábban viselkednek, amikor válogatás nélkül megtámadják a barátot és az ellenséget, vagyis a szervezetre veszedelmes antigént, valamint az átültetett szervet, a szívet, a májat, a tüdőt; holott ezek, bizonyos esetekben épp a szervezet megóvását szolgálják? Képesek volnának a zsaruk gondolkodás nélkül nekimenni a megvédendő rendszer barátainak és ellenségeinek?

– Micsoda kérdés! – mondta Pasquié. – Éppolyan jól tudod, mint én, hogy a zsaru azt csinálja, amit parancsolnak neki, és sem magának, sem másnak nem tesz föl kérdéseket. Ha a hadsereg fő ereje a fegyelem, a rendőrségé a parancsnak való vak engedelmesség. Ismerek egy szókimondó prefektust, akinek van érzéke a szójátékokhoz, és szereti az afo-

risztikus megfogalmazásokat; azt mondja nekem: „Az emberből úgy lesz zsaru, hogy kiszedik belőle az embert." Hát ez az. Egy jól képzett rendőrnek a gumibotozás mestersége görbék, röppályák és ütközések elmélete. Ezek a különlegesen kiképzett zsaruk ártatlanok. Derék fickók, akik teljesen megszabadultak a lelkiismeret nyűgétől. Tökéletes összhangban vannak centurio-szerelésükkel és szakeszközükkel, a gumibottal.

A bányaigazgatóság sarkához érve – anélkül, hogy összebeszéltek volna –, balra fordultak, egy széles, egyenes üzletutcába, mely a postához vezetett. Már besötétedett, és az iménti szitáló esőt könnyű köd váltotta fel. A házak homlokzati ablakai és a legtöbb üzlet ki volt világítva, fehér és narancssárga, nyálkás fénytócsák tükröződtek a fénylő úttesten. Az emberek jöttek-mentek, az asszonyok bevásároltak, ki-be jártak az üzletekbe, a járdán bandukoltak, átvágtak az úttesten, a parkoló kocsikat kerülgették. Vajon csakugyan lassítva mozogtak, fojtott hangon beszélgettek-e, vagy csak ez a párás, kísérteties, imbolygó fény-árny világ keltette ezt a tévképzetet? A napnak ez a valószerűtlen, bi-

zonytalan, baljós pillanata, amely tétován jelzi a nappal végét és az éjszaka kezdetét?

– A prefektusról jut eszembe – kiáltott fel hirtelen Ettier –, hogy lehet, hogy a mienk még nem mutatkozott? A jóval jelentéktelenebb baleseteknél nyomban megjelenik. Vajon nem az volna a hivatali kötelessége, hogy a katasztrófa helyszínére siessen, tisztelegjen az áldozatok előtt, és jelenlétével vigasztalja családjukat? Nem az volna...

Lefort a szavába vágott.

– Hiába, a suszter lyukas cipőben jár...

– Mit akarsz ezzel mondani?

– Azt, hogy meglehetősen rosszul értesült újságíró vagy.

– Most sem értem.

– Még tegnap vagy tegnapelőtt az egész francia és navarrai sajtó bejelentette, hogy éppen ma délután két órára a Belügyminisztérium összehívta a rendkívüli feladattal megbízott kormánybiztosokat és prefektusokat. Jelenleg tehát a mi prefektusunk, ahogy nevezted, minden bizonnyal a főváros vendége. Úgy látom, nem olvasol újságot.

– Soha! Túlságosan jól tudom, hogyan készülnek.

– Ne mard meg a kezet, amely táplál.

– De milyen rosszul!

Az olcsó áruház előtt mentek el, ahol falragaszokon és feliratokon reklám árusítást hirdettek téli sportcikkekből. Sílécek, szánkók, korcsolyák, sí-viharkabátok sorakoztak a vattával és papírfenyőkkel díszített kirakatokban; mellettük cipők, pulóverek, kesztyűk, sálak és különféle sapkák. Kézzel írott, pirossal keretezett cédulák hirdették, hogy a hengerelt alumínium sílécek és a vízhatlan akrinil anorákok „páratlanul előnyös áron" kaphatók. A nappali fényben ragyogó áruház belsejében több hangszóró popzenét sugárzott, hangjai tompán kiszűrődtek az utcára is.

– Mi legyen a prefektussal? – kérdezte Guillot. – Megírjuk, hogy nincs itt, vagy ejtsük el?

Lefort-nak eszébe jutott egy tíz évvel korábbi, issoire-i baleset, ahol tizenhat ember veszítette életét; egy éteres ballonokat szállító, veszettül robogó teherautó behajtott egy zsúfolt étterembe, kigyulladt, és azonnal felrobbant. Az akkori prefektus – akárcsak a mostani – a tragédia idején éppen értekezle-

ten volt a fővárosban, de rekordidő alatt megérkezett a helyszínre; miniszteri repülőgép szállította Párizsból az aulnat-i repülőtérre, Aulnat-ból Issoire-ba pedig katonai helikopter. Egyszerűen arról van szó, hogy a jelenlegi prefektusnak lassúbbak a reflexei, mint az elődjének.

Emlékeztette Guillot-t az esetre, majd ezt mondta:

– Mire elhúzzuk innen a csíkot, ő is befut, hidd el.

– Esetleg felhívhatnánk a prefektúrát – makacskodott Guillot –, és megkérdezhetnénk, hogy...

Fournier nem hagyta, hogy befejezze a mondatot.

– Kezdesz unalmassá válni a prefektusoddal! – tiltakozott. – Nem azért vagyunk itt, hogy róla izzadjunk ki egy cikket, hanem hogy arról a negyvenhét szerencsétlenről írjunk, akik összemorzsolódtak a bánya mélyén.

– Jó, de mégiscsak ő a prefektus, nekünk pedig az a kötelességünk, hogy megírjuk, hogy megjelent a katasztrófa színhelyén, vagy hogy megindokoljuk a távolmaradását.

– Ez az! Majd lejön a bőr a könyökötökről, hogy a prefektusról beszélhessetek. Ha keleten bűn a személyi kultusz, nyugaton tán szentelt ostya?

Megérkeztek a két divatáruüzlet közé ékelődött postapalotához. Az egyik üzlet kirakatában pókháló-finomságú otthonkába öltöztetett női próbababa, az áttetsző ruhán keresztül műanyag combját és mellét mutogatta. Négy kamaszfiú bámulta, s vaskos bemondásokkal dobálóztak.

– Elküldöm a „dobozban" levő filmet a tizenkilenc órás híradónak – mondta Cordier.

– Postán? – kérdezte értetlenül Fournier.

– Nem! A DS-sel. A műszaki kocsival jövök vissza. A Tárna Étteremben találkozunk, oké?

XIV

– ...a mentők bátorsága és önfeláldozása annál is csodálatraméltóbb, mivel a katasztrófa jellege miatt számtalan veszély és nehézség akadályozza munkájukat; hatalmas mennyiségű szikla omlott le, a boltozatok és közfalak ingatagok, szivárog a víz, több aknafolyosót sár borít. Ezek az emberek nagyszerű leckét adnak az emberi szolidaritásból és odaadásból, hiszen gondolkodás nélkül az életüket kockáztatják abban a vak reményben, hogy esetleg csak egyet is élve találnak meg a bányában rekedt bajtársaik közül.

Lefort az egyik telenfonfülkéből öt-hatszáz soros cikket adott le párizsi lapjának; késő este ezt még táviratokkal egészíti ki.

– ...Egyikük – koromálarca alatt megviselt vonások, kezét piszok és vér borítja, ruhája agyagfoltos, helyenként szakadt – kijelentette: „Annyiszor szállunk le, ahányszor szükség van rá, addig kutatjuk a baleset

sújtotta vágatokat, ameddig szükséges; élve vagy holtan, de mindenkit felhozunk." Azt ismételte, más szavakkal, amit Mosnier mérnök is mondott. Nem a bányáé lesz az utolsó szó.

A szomszédos fülkében Pasquié és Guillot is cikkeket diktált; ezeket bízvást kicserélhették volna a Lefort-éval, s leadhatták volna a saját lapjuknak; éppúgy hemzsegett bennük a sablon, és ugyanaz a könnyes és ártalmatlan szónokiasság áradt belőlük.

A postának csak három telefonfülkéje volt, Fournier és Ettier várták, hogy rájuk kerüljön a sor, az íróasztalnak támaszkodtak, amelyen az imént kenték le a cikküket. Fournier Lefort-t, Pasquiét és Guillot-t nézte.

– Olyanok, mint a ketrec árulkodó üvege mögött banánt zabáló majmok – jegyezte meg kisvártatva. – Embernek álcázott majmok.

Ettier, aki eddig az egyik postásnő figyelmét próbálta fölkelteni, csak szőke babaarcát látta az íróasztal lapja és a pénztárablak hatos száma fölött (Állami utalványok, Kölcsönök, Takarékbetétek, Bélyegek nagyban), feléje fordult:

– Hiszen majmok vagyunk! És távolról

sem olyan fejlettek, mint ahogy hiúságunk legyezgetésére, magabiztosságunk növelésére hajtogatjuk... – mondta. Félig malicózusan, félig kihívóan elmosolyodott. – Mi a különbség köztünk, mostani majmok és az emberszabású majmok között, amelyektől származunk? Nos, mi, ezt mondd meg nekem! A magam részéről – folytatta, meg sem várva Fournier válaszát – semmiféle különbséget nem látok. Attól, hogy megtanultunk különbséget tenni a kezünk és a lábunk közt, a cölöpépítményekből korszerű házakba költöztünk, és jobban szeretjük a tournedos-t Rossini módra, mint a mammutpecsenyét, még nem lettünk emberek. Talán két autós, aki ölre megy egy parkolóhelyért, többet ér, mint az őseik, akik a negyedkori erdőkben egy gyümölcsön kaptak össze? – Fournier kinyitotta a száját, hogy végre válaszoljon, de Ettier most sem hagyott rá időt. – Vagy talán te haladásnak tartod a magántulajdon és a pénz feltalálását, és egy olyan rendszer létrehozását, amelynek az a rendeltetése, hogy az előbbieket dicsőítse és védelmezze? Nem! Hidd el, öregem, a majom emberré válása hülyeség. Nem szabad bedőlni a látszatnak!

Az ember főemlősnek született, és főemlős is maradt.

A postásnő Ettier-t nézte. A férfi észrevette, és rákacsintott, lemondva a beszélgetés folytatásáról, mely inkább csak arra volt jó, hogy elsüssön néhány, inkább csak ötletszerű frázist, s nem arra, hogy valóságos véleményt közöljön. A nő enyhén elpirult, de nem fordította félre a fejét, a szemét nem sütötte le; a pattanásos diákhoz méltó bevezetés inkább meglepte, mint feszélyezte. Ettier két-három mentegetőző szót dünnyögött Fournier felé, aztán odament a lányhoz, és a pultra könyökölt. Olyan könnyedén vonult, mint az eszközeiben biztos fiatal filmszínész.

– Alig egy órával ezelőtt még jót nevettem volna, ha valaki azt mondja, nemsokára sajnálni fogom, hogy clermont-i vagyok és újságíró.

A postásnő belement a játékba.

– Ó! És miért, ha kérdeznem szabad?

Szeme, szája, még az állán levő gödröcske is nevetett. Sokszínű nevetése teljesen átalakította az arcát, mintha egészen más emberré változtatta volna; kópé kölyökké lett, szeme sarkában csöppnyi pimaszság.

„Ha nem volna köztünk ez a pult, angyalom – gondolta Ettier –, biztos, hogy nem csúfolódnál." Fennhangon ezt mondta:

– Mert akkor Brassacban laknék, és postatisztviselő volnék, hogy életem hátralevő részét magával tölthessem.

Úgy vélte, hogy minden nő – ha gyári munkás, ha a Tudományos Kutatások Országos Központjának tudományos főmunkatársa – szereti, ha sületlenségeket fecsegnek neki, szereti a kék papírba csomagolt, rózsaszín szalaggal átkötött mályvacukrot. Nyulam-bulam. Örökké a tied.

A szemmel láthatóan elbűvölt postáskisasszony őt igazolta. Kényeskedve ezt mondta:

– Ki beszélte be magának, hogy egy postással akarom leélni az életemet?

Szűk felöltőben feszengő nagydarab férfi lépett be a postahivatalba, és a hatos ablakhoz ment. Áporodott cigarettafüst- és nedvességszagot árasztott. Kalapjáról és orráról csöpögött a víz. Ettier odábblépett, hogy helyet adjon neki.

– Bocsánat – mondta a férfi.

Felöltője belső zsebéből borítékot húzott elő, kinyitotta, kivett belőle ötven darab

százfrankos bankjegyet, és a pultra tette. Ötezer frankot. A pénztárosnő már nem nevetett.

– Kisasszony, állami kötvényeket szeretnék vásárolni.

Pár lépéssel arrébb Lefort diktált: „Könnyen elképzelhetjük annak az asszonynak a fájdalmát és kétségbeesését, aki elveszítvén férjét és idősebb fiát teljesen támasz nélkül maradt, s nincs miből fölnevelnie négy megmaradt gyermekét: egy három- és egy hat-éves kislányt, és egy tíz- meg egy tizenkét éves fiút."

XV

Ismét eleredt. Könnyű hópelyhek keveredtek a szemerkélő esőbe, de el is olvadtak, mielőtt földet értek volna. Az égen megsűrűsödtek a felhők. Jócskán lehűlt az idő. A leszálló éjszaka és az utca fényei versengtek a városért.

– Hova megyünk? – kérdezte Fournier, és felhajtotta esőkabátja gallérját.

– Micsoda kérdés! Iszunk egyet, az ördögbe! – felelte Lefort. – Aztán meglátjuk.

– Inni egyet, hű be jó – dúdolta Pasquié. – Inni egyet...

Ettier tettetett felháborodással a szavába vágott:

– Inni! Inni! Folyton csak az iváson jár az eszetek. Alkoholisták vagytok!

– Szó sincs róla! – tiltakozott Lefort. – Vannak alkoholisták, és vannak, akik isznak. Mi az utóbbi kategóriába tartozunk. Az ivás művészet: Kerekasztal Lovagjai,

kóstoljuk meg a bort, jó-e. Életművészet is: megkínálhatjuk-e messzi útról érkező barátunkat egy pohár vízzel? Az emberismeret eszköze is: aki a beaujolais-t szereti, az biztosan tud élni, aki a málnaszörpöt, azt nyugodtan a halvérűek közé sorolhatjuk. Az ivás tudományát a vendégszeretet és a választékosság kódexe első cikkelyének kell tekintenünk. Az alkohol maga a civilizáció.

– Frászt! Az alkohol évi húszezer halott, a párizsi kórházi ápoltak fele, az öngyilkosságok egynegyedének, a tuberkulózis-esetek és a közúti balesetek egyharmadának, a munkahelyi balesetek hatvan százalékának az oka. Tudod, mennyit költ évente a társadalombiztosítás a megrögzött tütüsökre? Ötvenmilliót.

– Ez igaz, de ne felejtsd el, hogy a szeszes italok árusítása, közvetett adók formájában, évi kétmilliárd-kétszázmillió frankot hoz az államnak. Ez kétmilliárd-százötvenmilliós haszon. A májzsugorban szenvedők ápolási költségét és az alkohol áldozatainak eltemettetését egyszerűen beszámítják a Primior, a Bollinger és a Black and White önköltségi árába.

– Hamarabb is mondhattad volna. Ha az

ivászat az államot szolgálja, benne vagyok. Azt hittem, az alkohol vesztemre törő barát, de te most rádöbbentettél, hogy a kincstár ügynöke. Gyerünk hát, jó állampolgárok módjára járuljunk hozzá a haza felvirágoztatásához.

XVI

Valamennyien, újságírók, fényképészek, riportergyakornokok, az operatőr, a hangmérnök, a világosító és a tv műszaki kocsijának vezetője, ismét a Tárna Étteremben futottak össze. A pincérnő a terem végében, három egymáshoz tolt asztalnál helyezte el őket. Sört rendeltek.

Loustac hírt hozott a tüntetésről, amelyre már Fournier is célzott délután.

– A szakszervezetek röplapokat osztogatnak, melyben felhívják a bányászokat és a lakosságot, hogy tüntessen a városháza előtt és követelje... fölolvasom. – A röplap egy példányát letette az asztalra, Guillot és a saját pohara közé. – ...„hogy mozdítsák el hivatalából a szénbánya igazgatóját, és indítsanak ellene büntető eljárást, mert bár a katasztrófáért közvetlenül talán nem felelős, annak nagyságáért és tragikus következményeiért igen."

– Mikor kezdődik a „tünti”? – kérdezte Fournier.

Loustac Albert Londres-nak képzelve magát, amint éppen közli az *Excelsior*-ral, hogy a boxerek hamarosan megtámadják a pekingi külképviseletet, karórájára pillantott.

– Egy óra múlva. Pontosabban, ötvennégy perc múlva. – A röplapra mutatott. – Már osztogatják a munkásnegyedekben, szinte mindenki az utcán van, óriási az izgalom.

– Nem az izgalom óriási, hanem a düh – mondta Fournier.

– Ha neked ez jobban tetszik... Nagyon dühösek. Csúnya dolog fog ebből kisülni, ez olyan biztos, mint hogy engem Loustacnak hívnak.

– Olyan biztos vagy benne? – kérdezte Ettier.

– Abban, hogy csúnya dolog lesz belőle?

– Nem! Abban, hogy Loustacnak hívnak. Gondolj az ügynökökre.

XVII

– Alapjában véve valódi társadalmi funkciója a szerelem; szükséges és – miért ne? – nemes funkció. Bizonyos értelemben az ókori kurtizánok örököse, és a még ma is létező gésák testvérhúga – mondta Ettier.

– Hagyd a hülye szöveget! – csattant föl Cordier. – Könnyű nőcske, semmi más.

A pincérnőről beszélgettek, aki beleegyezett, hogy következő vasárnap találkozik Ettier-vel, a legénylakásán, Clermont-Ferrand-ban.

Ettier visszavágott:

– Egyáltalán nem! Szabad, független nő. Kedvtelésből szeretkezik, a gyönyör kedvéért, hogy fizikai és szellemi élvezetben részesüljön. Egy bizonyos cselekvés által kifinomult gyönyörhöz jut.

Ettier önelégülten mosolygott. Cordier ellentámadásba ment át. – Nem értem, hogy lehet szerelem nélkül szeretkezni. A szere-

lem nélküli szeretkezés olyan, mint az állatok párzása.

Két tizenhét-tizennyolc éves fiatalember lépett a terembe, a pulthoz mentek, rákönyököltek; elfelejtették becsukni az ajtót maguk után. A pincérnő, aki sörös üvegeket bontott, rendreutasította őket.

– Az ajtót, legyenek szívesek!

A kisebbik, tömzsi, vörös arcú fiú, berúgta az ajtót. A zár nyelve nagyot csattant, a kirakatüveg megremegett.

– Olyan zsugoriak ebben a disznóólban, hogy még inast sem tartanak – mondta, és kiköpött.

A pincérnő türelemre intette őket, a sörös üvegeket a már előkészített poharak mellé tette a tálcára, kiszolgálta a terem másik végében ülő vendégeket, majd visszatért a pulthoz.

– Két whiskyt! – rendelkezett a kis tömzsi. – De jól mérje meg!

Nemcsak a haverja, a pincérnő előtt is játszotta az eszét.

– Jéggel?

– Igen!

– Ásványvizet?

– Nem! A whiskyt szárazon kell inni.

Beszéd közben ki-kifröccsent a nyála a foga között.

– Csin-csin!

– Egészségedre!

A két fiatalember kortyolt egyet; jégdarabkák, apró jéghegyek csilingeltek a poharakban. A köpcös arcára elégedett mosoly ült ki; társa, afféle tejfölösszájú, megöregedni elfelejtett Don Quijote, összeszorította a fogát, hogy visszatartsa a köhögését.

– Nem rossz! – szögezte le a tömzsi. – Egyáltalán nem rossz. De ittam már jobb whiskyt is. Persze nem Brassacban. Clermont-Ferrand-ban. Eljárogatok oda, egy lokálba táncolni a haverjaimmal és a haverináimmal. Az „Okay Atyá"-ba. Atya, mint A.T.Y.A, Okay, mint O.K.A.Y. Diszkrét szeparék, félhomály, popzenekar, miniszoknyás pincérlányok, klassz rázás. Ismered?

A másik a fejét rázta.

– Nem!

– Akkor el kell vigyelek oda valamelyik nap, helyesebben valamelyik éjjel. Rendben?

– Hát...

– Természetesen én állom a cehet.

A pincérnő a poharakat törölgette, de közben figyelte a beszélgetést. Ismerte mindkettőjüket. A tömzsit Cussalgras-nak hívták, a város leggazdagabb hentesének az egyetlen sarja. Mindenféle sózott hal, hús és tiszta disznókolbász. A másik, Dubesset, ötgyermekes család legidősebb fia; apja az elöljáróságon az anyakönyvi hivatalban dolgozott, szerény beosztásban. Cussalgras és Dubesset a clermont-ferrand-i egyetemre járt, az előbbi az orvosi, az utóbbi a természettudományi karra.

Cussalgras és Dubesset a pultra tették a poharukat.

– Az egyik bártündérrel viszonyom van – jelentette ki Cussalgras.

Dubesset szeme elkerekedett.

– Viszonyod?

– Kapcsolatom, ha így jobban tetszik.

– Ó! És szép?

– De mennyire! Betyár jó csaj! Milói Vénusz, csak karja is van. De nincs ám márványból, annyi szent.

Az ajtó kinyílt, és egy asszony lépett be, jóval fiatalabb lehetett, mint amennyinek

antracit-csillogású, ráncokba szedett, túlságosan bő fekete esőkabátja mutatta. Behajlított karján egy csomag röpirat, mely a városháza előtti tüntetésre mozgósított. Nyomában pattanásos arcú kamasz tűnt fel, miközben a nő, asztaltól asztalig, minden vendégnek, az újságíróknak is, adott egy-egy röplapot, a fiú Cussalgras és Dubesset felé rohant.

Cussalgras kezet nyújtott neki.

– Szia, Bazergue! Mi van?

Önelégült, kissé leereszkedő arccal fogadta, mint újgazdag az unokaöccsét, aki semmire sem vitte.

– Louvel meghalt! – nyögte ki Bazergue.

Cussalgras megfeszült.

– René?

– Igen!

Cussalgras már nem mosolygott, arca krétafehér lett.

– Mi történt vele? Baleset?

Biztosan motorbaleset. Az a kurva motor, amire olyan büszke volt, és úgy száguldozott vele, mint az őrült. Előbb vagy utóbb meg kellett történnie, hogy felkenődik egy kamionra, egy útkereszteződésben kell ösz-

szevakarni, vagy felcsavarodik egy platánra.

– A bánya egyik teherautója ütötte el, az, amelyik gerendát szállított a IV. aknához. A házuk előtt történt a baleset, mikor átment az utcán kenyeret vásárolni. Tulajdonképpen ő is a katasztrófa újabb áldozata.

– Szóval nem motorbaleset?

– Nem?

Cussalgras szétfolyt, mint a napra kitett viasz próbababa, vonásai megereszkedtek, összekuszálódtak, teste meggörnyedt, elerőtlenedett. Az egész ember néhány görbe vonallá torzult. Ajka remegni kezdett, szeme megnedvesedett.

– A túlsó járdán mentem, amikor a kirakaton át megláttalak – magyarázta Bazergue. – Láttam, hogy jókedvűen nevetsz, és biztosra vettem, hogy még nem tudod a hírt, így arra gondoltam...

Cussalgras már nem figyelt rá, némán sírt, groteszk és patetikus volt az óriás csecsemő bánata. Könnye lefolyt pufók arcán, s rácsöpögött átmeneti kabátja gallérjára.

– Micsoda szerencsétlenség! – mondta Dubesset, éppen abban a pillanatban, mikor

a fekete esőkabátos nő odanyújtott neki egy röplapot. A nő azt hitte, hogy a megjegyzés a bányaszerencsétlenségre vonatkozik, vagyis neki szól, s ezt mondta:

– Igen, micsoda bűntény!

Cussalgras-ra pillantott, habozott, megkérdezze-e, miért sír, aztán Bazergue kezébe nyomott egy röplapot, és kiment az utcára.

Az újságírók asztalánál folytatódott a szexuális szabadság vitája. Loustac, Constant, Pasquié és a fényképészek Ettier-vel értettek egyet. A többiek Cordier pártján voltak; kivéve Fournier-t és Lefort-t (ők tovább árnyalták Ettier ítéletét). Fournier úgy vélte, hogy az igazság a két szemléletmód között van, „félúton a kén és tömjén között; a viszonzott nagy szerelem és a szexuális szabadság között". A fiatalok naiv, szemtelen meggyőződésével védelmezte elképzelését, a fiatalokéval, akiknek a magabiztossága tapasztalatlanságukból fakad. „A szerelem és a vágy nem jár szükségképpen együtt, nem feltétlenül egészítik ki egymást; eltávolodhatnak egymástól; mindazonáltal az embernek éppúgy szüksége van rá, hogy szeressen, és hogy szeressék, mint arra, hogy szeretkezzék."

Lefort az adott helyzetben képtelenségnek tartotta a szexuális szabadságot: „Sajnálom, de az így van, és mindaddig így is lesz, amíg a férfi nem hagy föl azzal, hogy a feleségét a szolgálójának és a szeretőjét a házastársának tekintse; továbbá addig, amíg az asszony nem hagy föl azzal, hogy a férjét személyi tulajdonának vegye, azon a jogcímen, amelyen a gyerekét is, akit a férje csinált neki, továbbá a nappaliját vagy a hűtőszekrényét." Valójában a vita nem nagyon érdekelte Lefort-t, csak néha-néha kapcsolódott bele; inkább foglalkoztatta az, amit a szomszédos asztaloknál beszéltek, mint amit a sajátjánál; a pincérnő és a vendégek jövés-menését figyelte, vagy bele-beleszimatolt az aperitif és a dohányfüst szagától súlyos levegőbe. Ő vette észre elsőnek Bazergue érkezését, és ő figyelt föl arra, hogy Cussalgras elsírja magát.

Egy hajtásra kiitta poharát, és felállt.

– Hová mész? – kérdezte Loustac, aki a a viselkedésén bosszankodva észrevétlenül figyelte szeme sarkából.

– Szóra bírom azt a három fiatalembert – felelte Lefort, és állával Cussalgras, Bazergue

és Dubesset felé bökött. – Egyikük éppen most kapott valami rossz hírt. Lehet, hogy valami kapcsolatban van a bányaszerencsétlenséggel.

Loustac is felállt; elindultak a bár felé. Loustac, még mielőtt utolérte volna Lefort-t, elővette noteszét és töltőtollát.

XVIII

A többi újságíró még a pult előtt csatlakozott Lefort-hoz és Loustachoz; összezsúfolódtak a három fiatalember körül. Bazergue hol egyikük, hol másikuk kérdésére válaszolt, Cordier mikrofonjába beszélt, a tv-kamera hideg szeme előtt.

– Louvel tizenkilenc éves volt... Még nem töltötte be... A clermont-ferrand-i egyetem természettudományi karának volt a hallgatója... Szenvedélyesen érdekelte az ásványtan, vulkanológus akart lenni, mint Haroun Tazief... Professzorai nagy reményeket fűztek hozzá... Louvel szerette a zenét... Bach, Mozart, az újabbak közül Messager... hegedült... Elég jól... Louvel a brassaci Sportklub futballcsapatában játszott... Kapus volt... Douvizy úr, a klub elnöke kitűnő kapusnak tartotta, azt mondta, kétségtelenül az egyik legjobb, aki valaha is a keze alatt játszott...

Bazergue kezdeti kameraláza gyorsan elmúlt, csakhamar magabiztossá vált, s most már élvezte váratlan szerepét, csak úgy dőlt belőle a szó:

– ...Louvel mindenkit szeretett, és őt is mindenki szerette... Nem kérhetett tőle olyasmit az ember, amit ne tett volna meg... Nagylelkű volt, önzetlen, a legkitűnőbb pajtás.

Nyilván szépítette a dolgot. Tisztelegni akart a halott emléke előtt, de egyszersmind meg is akarta hosszabbítani az öröm perceit, még egy kicsit a figyelem középpontjában akart maradni.

– ...Noha nincs még két olyan ember, aki ennyire különböző lett volna – vagy talán éppen ezért –, Louvel és Cussalgras a legjobb barátok voltak a világon...

A kamera elfordult róla, és intése nyomán Cussalgras-n állapodott meg.

– ...Romulus és Remusnak, avagy a felemás ikreknek hívták őket.

Az újságírók gyűrűjében, a világosító spotlámpájának könyörtelen fényében Cussalgras még mindig úgy zokogott, mint egy gyerek, tartózkodás, szemérmesség, szégyen-

kezés nélkül, vakon és süketen mindenre, ami körülötte történik.

A kamera visszatért Bazergue-ra.

– ...Egyszer Louvel és Cussalgras...

Tovább szónokolt, nem tudta, hogy háromnegyedét kivágják annak, amit mond.

– ...A teherautó bal első sárhányója a levegőbe dobta Louvelt, és ahogy visszaesett az úttestre, nyakát szegte... Halálos bukfenc...

Jegyzetelés közben Lefort azon tűnődött, milyen hatást csiholhat ki a fiatal diák halálából. Ilyen közhelyek jutottak eszébe: „René Louvel sokoldalú tehetség volt... Egyike volt azoknak, akik születésüktől magukban hordozzák a kivételes élet ígéretét... Sportoló, zenész, kitűnő tanuló; ígéretes jövő tárulkozott ki előtte... Még zöld volt a vetés, mikor a halál lekaszálta..."

Közben eltűnődött azon is, hogy egyik barátja, Merien doktor, akivel havonta egyszer együtt vacsorázott, nemrégen a szemére vetette, hogy cikkeiben több az irodalom, mint az újságírás. Vacsora után a konyakos pohár mellett, szokás szerint késő éjszakáig beszélgettek, akkor hangzott el ez a megjegy-

zés. Az orvos – akárcsak Ettier – szeretett vitatkozni. Párviadalnak nevezte ezeket a vitákat, és bevallotta, sokkal több gyönyörűsége telik bennük, semhogy „olyan kicsiségért, hogy ellenfele párbajhős, veszni hagyja asszonya becsületét". Aznap ragyogó formában volt, vagyis különösen élesen bírált. „Az az újságíró, aki irodalmi ízt akar adni írásainak – mondta –, óhatatlanul a forma követelményeihez igazítja az igazságot. S miközben a hatást a tények fölébe helyezi, elárulja informátori hivatását. Az igazi újságíró megelégszik azzal, hogy a valóságot nyers állapotában adja vissza, a lehető legtömörebb és legcicomátlanabb mondatokkal, és a többit az olvasók etikai érzékére, meggondolásaira, érzékenységére bízza: alakítsák ki ők maguk a véleményüket. Már a kommentálás, az egyszerű kommentálás sem tájékoztatás, hanem állásfoglalás, befolyásolási kísérlet."

Igaza volt? Az ördög tudja! Vajon a tájékoztatás annyi, hogy színtelen, szagtalan, szellemtelen mondatokkal leírjuk a tényeket, s ezzel azt kockáztatjuk, hogy az igazságot épp az unalmas közlésekkel torzítjuk el, és az olvasó közömbös marad, vagy, épp ellen-

kezőleg, azt jelenti, hogy élénk szavakkal ecseteljük, és így érzékelhetőbbé, láthatóbbá, foghatóbbá tesszük ezzel az eseményeket, de meg azt kockáztatjuk, hogy különleges, személyes megvilágításba helyezzük őket, vagyis befolyásoljuk a szent olvasót? Ez itt a kérdés. Lesz rá valaha is megnyugtató válasz? Egyébként le van szarva. Az újságírónak az a szakmája, hogy frázisokat gyártson. Mint az ügyvéd meg az ügyész.

Dubesset idegesen töprengett, vajon Cussalgras, mostani állapotában, nem felejti-e kifizetni a két whiskyt, és ha elfelejtené, van-e nála annyi pénz, hogy kifizesse helyette.

XIX

Bazergue és Dubesset közrefogta Cussalgras-t, és a három fiatalember eltávozott; az újságírók véres hurkát ettek.

– Pompás ez a hurka! – lelkendezett Ettier. – Az ember már szinte kételkedik benne, hogy hurka.

– Házi! – magyarázta Lefort. – Nincs benne más, csak disznóvér, tejben áztatott kenyér, tört mogyoró meg darált hagyma, szalonnadarabkák, töpörtyű, petrezselyem, bors, só és konyak. A tulaj valamelyik nap elmondta, hogy évente mintegy százméternyit készít belőle a maga hizlalta disznók véréből; a sertést a régi, jól bevált módszerrel hizlalja: korpa, krumpli, makk és moslék. Olyan...

– Olyan ez a tulaj, mint az arles-i lány – vágott közbe Pasquié –, állandóan beszélnek róla, de soha nem jelenik meg a színen.

– Igazad van! – helyeselt Lefort. – Jobban

szereti a tűzhelyet, mint a pultot; nagyon ritkán teszi be a lábát a terembe.

Három üveg sör után, a negyedik pohár beaujolais mellett Guillot megint könnyezni kezdett; a bor kinyomta belőle a vizet.

– Rendelek még egy adag hurkát – mondta Fournier tele szájjal.

XX

A bányaigazgatóság és a Tárna Étterem között, egy utcában összesen hét sajtókocsi parkolt a járda mellett, tucatnyi suhanc sündörgött köröttük. Különösen a televízió kis kék teherautója és a *Moniteur* sárga karosszériás túrakocsijai keltették fel érdeklődésüket; az előbbi a fölszerelése, a bonyolult és titokzatos készülékek miatt; az utóbbiak, az 504-es Peugeot-k pedig azért, mert nagyok voltak, és rádiótelefon működött bennük. Csak úgy röpködtek a megjegyzések.

– Az 504-es a legjobb francia kocsi.

– Nem ér annyit, mint a DS.

– Lehet, hogy nem olyan gyors, de sokkal erősebb. Fának mehetsz vele, és a hajad szála sem görbül meg.

– A kocsi nem arra való, hogy fának menjen vele az ember.

– Nocsak! De ha mégis előfordul, örülsz neki, ha olyanban ülsz, amelyik felfogja az ütést.

A kocsik mellett ácsorgó újságírók is izgatták a fantáziájukat.

– Az újságíróknak, akárcsak a zsaruknak, joguk van kifaggatni az embereket, vizsgálódni, bárhol szimatolni.

– Ez igaz! De senkit nincs joguk letartóztatni.

– Még jó, hogy nincs! Ezek újságírók, nem fakabátok.

– Pisztolyt is viselhetnek?

– Persze. Ha gengszterekről csinálnak riportot. Ezt hívják jogos önvédelemnek.

– Mit gondolsz, leszálltak a bányába is?

– Tuti! El kell menniük a helyszínre, hogy lássák, mi történik ott. Nem szophatják az ujjukból.

– Marha veszélyes foglalkozás.

– Pláne háborúban. Mivel senkivel nem tartanak, mindenki lő rájuk.

– Békeidőben is kockáztatják, hogy leszedik őket. Láttuk azt a tévésorozatot, azzal a két újságíróval, az egyik angol, a másik francia, akik körülutazták a földet. Tűzharcba keveredtek mindenféle kábítószercsempészekkel, pénzhamisítókkal, „rabcsikkal".

– „Rabcsikkal"?

– Aha! Olyan hapsikkal, akik gyerekeket rabolnak, hogy aztán eladják őket a szüleiknek.

– Ezeket nem „rabcsiknak" hívják, hanem „kidnappereknek". Egyébként is a gyerekeket nem eladják a szülőknek, hanem váltságdíj ellenében visszaadják.

– Egykutya.

– Dehogy!

– Ahogy parancsolod! Aki ezt a mesterséget űzi, annak van vér a pucájában.

– És kell tudnia angolul.

– Vagy amerikaiul.

– Az angol hasonlít az amerikaihoz. Csak a kiejtése más.

– Nemcsak a kiejtés, a szavak is különböznek. Az amerikai okét mond, az angol yest.

Az esőtől most olyan fényesen csillogtak a sajtókocsik, mint a szkarabeuszok páncélja, bepárásodott szélvédőjük mintha verejtékezett volna.

XXI

Két század rohamrendőr érkezett Clermont-Ferrand-ból, és megszállta a városházát körülvevő keskeny pázsitot. A tér, amelynek közepén az elöljáróság épülete magasodott, feketéllett az emberektől. Mintegy tízméteres senki földje, a fejek tenyészetébe vágott sétány választotta el a rendőröket a tüntetőktől, akik nagyobbrészt bányászok voltak, asszonyaikkal és gyermekeikkel.

A kifogástalanul fölsorakozott elszánt rendőrök egyöntetű tömbje olyan visszafogott erőt, agresszivitást sugárzott, hogy a velük szemben állók rendezetlen, tarka csoportja még sebezhetőbbnek tetszett.

– A palatinus-légió, a palotaőrség készen áll a mészárlásra – mondta Fournier. – Most majd megtudja a plebs, mi jár annak, aki Róma békéjét megzavarja.

– Ezek a zsaruk, a sisakkal és a pajzzsal,

tényleg a pretoriánus gárdára emlékeztetnek – helyeselt Lefort.

Minden újságíró ott volt, egy hatalmas nyergesvontató üres platóján szorongtak. Cordier operatőre azzal szórakozott, hogy néhány nagytotált készített a tömegről és a rohamrendőrökről.

– Mit gondoltok, lesz ruha? – kérdezte Guillot.

Valamennyien azt gondolták, hogy lesz – Lefort akár meg is esküdött volna rá.

Ez nem olyan tüntetés volt, amilyennel általában találkozik az ember, amikor mindenki boldog és izgatott, hogy barátok közt lehet, és az egész egy kicsit olyan, mintha félig komoly, félig mókás ünnepen venne részt, s lenézi a zsarukat; ezeket a tüntetőket a végsőkig felbőszítették a fájdalom és harag napjai.

Lefort a tömeget fürkészte, és megcsóválta a fejét.

– Ezek az emberek úgy érzik, igazságtalanságnak estek áldozatul, nem érdekli őket, hogy a sors vagy az emberek felelősek érte, és azért vannak itt, hogy ezt mindenkinek tudomására hozzák. Az erőszakra erőszakkal fognak felelni.

Az eső elállt, de minden nedves volt: a házak köve, az utca aszfaltja, a tüntetők, a rendőrök, újságírók ruhája, a belélegzett levegő. Szivacsvilág.

XXII

Fémmunkások, építőmunkások, tisztviselők, gimnazisták, nyugdíjasok, háziasszonyok érkeztek a város minden sarkából menetoszlopokban vagy kis csoportokban, egyre dagasztották az eredetileg csak a bányászokból és családjukból álló tömeget, ahogy az oldalról lecsúszó hó növeli a lavinát, az elkésett esőcseppek szélesítik a pocsolyát.

Az újonnan érkezettek közt, nem messze a nyergesvontatótól, Ettier fölfedezte a postásnőt, akivel néhány órával ezelőtt flörtölt, és odakiáltott neki:

– Hé! Kisasszony!

A nő nem hallotta meg, és a tömeg elsodorta a teherautótól. Ettier újra kiáltott, de eredménytelenül.

– Ki az? – kérdezte Loustac.

– Egy postásnő, délután ismerkedtem meg vele. Nem rossz, mi?

– Tényleg nem rossz.

– Láttad a mellét? De szívesen körültanulmányoznám! – Ettier csettintett nyelvével, és hozzátette: – A mell, az az én gyengém. Egyszerre jelképezi a nőt és a megkívánt nősténytt. A görög szobrászok is így gondolhatták, mert szobraikon sohasem ábrázolták reálisan, plasztikusan a női nemi szervet. A domborművek Phaedrái sohasem a nemi szervüket, hanem a mellüket kínálják oda a fejedelmek lándzsáinak.

– Röhejes! – mondta Fournier, csak hogy ellentmondjon Ettier-nek. – A mell nem egyéb, mint egy kis kötőszövet, bőrzsákba zárt lebenyek, mirigyek, az a rendeltetése, hogy tejet adjon, mint a tehén tőgye.

Ettier megsemmisítő pillantást vetett rá, úgy tett, mint aki semmibe veszi, amit mondtak neki, és fellengzősen folytatta:

– E jelkép állandóságában a közös anya keresését, a keresésben pedig a makacs vérfertőzés-komplexus alól való fölszabadulást kell látnunk.

Lefort – vajon hányadszor reggel óta? – szórakozottan hallgatta kollégái beszélgetését. Most már nagyon sűrű volt a tömeg, és itt-ott ismerős arcokat fedezett fel – a vörös

kezű asszonyt, aki reggel megkérdezte tőle, tudja-e a katasztrófa áldozatainak nevét, Cussalgras-t, Bazergue-et és Dubesset-t, a három fiatalembert a Tárna Étteremből, és másokat is; mindez sokkal jobban érdekelte; közben azon gondolkozott, mit ír majd a tüntetésről és a készülő összecsapásról. Közhelyeket, mint rendesen. Beszél majd arról, mennyire „érthető ezeknek az embereknek a múló eltévelyedése, hiszen a kegyetlen csapás elevenjükbe vágott"; arról, hogy „a rendet bármi áron fönn kell tartani", és megírja, hogy „mindnyájuk érdekében kívánatos, hogy a kedélyek lecsillapodjanak". Lesz benne egy ilyesfajta mondat is: „A fájdalom – akár az éhség – rossz tanácsadó."

A frász törje ki!

XXIII

– Szabad!

Lefort benyitott, és Fournier-val a sarkában belépett a tágas szobába, amely konyha, étkező és szalon volt egyszerre. Leclerc a gáztűzhely előtt állt, a hasán kötény, kezében sóletkonzerv; s nem is próbálta titkolni csodálkozását és nyugtalanságát.

– Bemutatom Jean Fournier-t, a *Patriote*-tól – mondta Lefort.

– Örülök, hogy megismerhetem, uram.

Leclerc hangjának szertartásossága, amint Fournier-t üdvözölte, még komikusabbá tette a külsejét. Tudatában volt, milyen nevetséges, ezért gyorsan megszabadult a konzervdoboztól és a köténytől.

– Foglaljanak helyet!

Két párjavesztett fotelra mutatott, majd Lefort-hoz fordult, és megkérdezte:

– Ki adta meg a címemet?

– A véletlen!

Lefort valóban egy negyedórával előbb pillantotta meg Leclerc-t, amint az bevásárlószatyrával a kezében épp hazaérkezett, és az az ötlete támadt, hogy meg kellene próbálni olyan értesüléseket szerezni a lecsúszott hőstől, amelyeket Fournier felhasználhatna.

Leclerc az egyik faliszekrényhez lépett.

– Isznak valamit?

Kinyitotta a szekrény egyik ajtaját, és az üvegek között matatott.

– Édeset vagy szárazat?

– Szárazat.

– A Blanche megfelel? Önnek is, uram?

Meglóbált egy háromnegyedig teli palackot, rajta iskolai füzetcímke, a címkén szép rondírással: „Pálinka, 1965".

– Egyik unokatestvéremtől vásárolom.

– Pierre Thomarat-tól? – kérdezte Lefort.

– Igen. Ismered?

Lefort elég jól ismerte a rokonszenves szőlősgazdát, aki folyton összetűzött valakivel, hol a prefektussal, hol a mezőgazdasági szolgálat mérnökével, vagy egy csendőr főtörzsőrmesterrel. Anarchistának tartották, pedig csak örök lázadó volt, tiszta lélek, aki ötven év múltán is sértetlenül megőrizte eszmé-

nyeit és a kamaszos felháborodás képességét. Candide, aki fáradhatatlanul lovagol Rocinantéján a dán királyság labirintusában.

– Én is iszom egy pohár Blanche-ot – mondta Lefort.

XXIV

Leclerc, amennyire csak lehetett, el akarta odázni azt a pillanatot, amikor az újságírók kérdéseket tesznek föl neki a bányakatasztrófával kapcsolatban, biztos volt benne, hogy ez a látogatásuk célja, és már tíz perce Pierre Thomarat-ról, erről a Don Quijotéról beszélt, s csak néha szakította félbe magát, míg ajkát megnedvesítette a pálinkás pohárral; Lefort azonban elérkezettnek vélte a pillanatot (a házigazda petyhüdt arcán a kezdeti izgalmat fokozatosan nyugtalanság váltotta fel), és nyersen a szavába vágott:

– Inkább az igazgatódról beszélj.

Fournier, aki eddig azzal volt elfoglalva, hogy kritikus szemmel föltérképezte a lakást (öregember-lakás, gondolta, és eszébe jutott egy másik, ugyanilyen vagy csaknem ugyanilyen, az anyai nagyszüleié; ugyanazok a kortalan bútorok, a hamis II. Henrik korabeli pohárszék, a zöld-fehér viaszosvászonnal le-

takart kerek asztal, az egyenes támlájú nádfonatos székek; ugyanazok a hitvány csecsebecsék, gipszfigurák és aranyozott Eiffeltorony; ugyanaz a gyógyszerhalom a karcsú, magas lábú, hajószerű ágy mellett álló éjjeliszekrényen, a szobából nyíló homályos alkóv mélyén), most esőkabátja zsebébe nyúlt, és jegyzetlapokat vett elő.

XXV

Mikor Lefort és Fournier visszatértek a tüntetés színhelyére, kollégáik épp Proustról vitatkoztak. Ettier szellemeskedett.

– Én nem vagyok Proust-hivő. Először is nem szeretem az aprósüteményt, jobban kedvelem az ostyát, kiváltképpen ha a vaníliakrém tölteléken kívül tanulságos életelvekkel is szolgál ínyencségünknek; továbbá, nincs nagymamám Comcray környékén, és mert bizonyos vagyok benne, hogy az eltűnt időt nem lehet megtalálni, nem vesztegetem az időmet arra, hogy a nyomába eredjek.

Lefort és Fournier felkapaszkodott a nyergesvontató platójára.

– Furcsa hely és szokatlan pillanat ez ahhoz, hogy Proustról beszélgessünk – mondta Lefort. – De végső soron miért ne? Tán nem fordult elő velem, hogy a budin olvastam?

Időközben tovább nőtt, sűrűsödött a tömeg, már a környező utcákba is szétáradt,

vagy tíz különböző hosszúságú csáppal hatolva be a környező háztömbök közé, mint valami óriási fekete polip, amely az irdatlan homokpad sziklái között terpeszkedik.

Lefort gyakorlott szemmel, hosszasan vizsgálta a tömeget, s egy lámpaoszlop mellett fölfedezte a szemüveges anarchistát és fiatalokból álló udvartartását. Az anarchistából dőlt a szó, a többiek pedig a szorgos tanítványok arckifejezésével hallgatták. „A szavai alighanem puskaporosak" – gondolta Lefort. Ez a csoport is olyan volt, mint a többi, de tömöttségében, rendjében mégis volt valami elütő. Csomó a fában.

– Hé! – csapott Loustac Lefort vállára. – Hová mentetek Fournier-val? – Csak ő vette észre rövid távollétüket. – Láttam, hogy bementetek az egyik házba, a téren.

– No és?

– Szeretném tudni, miért mentetek oda.

– Meglátogattuk egy barátomat.

– Azt, aki a bányában dolgozik?

Lefort elismeréssel adózott magában fiatal kollégája szimatának.

– Igen.

– Beszállt valami információval?

– Igen.

– Biztos voltam benne, hogy nem mentek be abba a házba, ha nincs rá alapos okotok.

Lefort kesernyésen elmosolyodott. A kis Loustac kitűnő újságírónak indult. A legrosszabb fajtából: szüntelenül lesben áll, és kötelességének érzi, hogy mindenből hírt csináljon, amit csak lát vagy hall. Lefort a töltőtoll megszállottainak nevezte az ilyeneket. Szemük kulcslyuk formájú, és fülük arra való, hogy átnyúljon az ajtó alatt. Egyikük, valamelyik marseille-i napilap jeles riportere azt mondta neki a minap: „Ahogy a pisztráng halnak – én újságírónak érzem magam."

– Mondott valami érdekeset a haverod?

– Igen.

Loustac elővette a jegyzetfüzetét és a tollát.

– Megtudhatom?

– Mareuil, a bányaigazgató és néhány munkatársa már jó tíz éve jövedelmező üzletet folytat a bányafolyosók aládúcolására szolgáló fával.

– Hogyan?

– A bánya igazgatósága az első osztályú fa

árát fizeti a silány minőségűért; és a különbségen osztoznak a szállítóval.

– Nem túl erős ez szerinted?

– Én már régóta nem csodálkozom semmin, és tökéletesen megbízom az informátoromban. Ha ő mondja, akkor így is van.

– Helyes! Tudod azoknak a fickóknak a nevét, akik az igazgatón kívül még benne vannak a buliban?

– Persze, Pierre Balpert, a biztonsági ügyekkel megbízott mérnök, Claude Convert, anyagbeszerző és Albert Pinex, főkönyvelő. A szállítót Charles Morrange-nak hívják, az Ipari Fa Társaság igazgatója; ennek Clermont-Ferrand-ban van a központja, a Morel Ladeuil utcában. – Loustac jegyzetelt. A többiek is felhagytak Prousttal, és Lefort-t hallgatták. – Még azt is pontosan tudom, menynyit sikkasztottak. Kétszáznegyvenhétmillió régi frankot vettek fel.

Loustac vihogott a gyönyörűségtől.

Ettier közbevágott:

– Hagyd a csudába, kicsikém. Az ilyen információ nem nekünk való.

Loustac bánatosan eltette a jegyzetfüzetet és a tollat, majd Lefort-hoz fordult:

– Mondd, te megírod ezt az ügyet?

Lefort csak a vállát vonogatta; Ettier kijelentette:

– Közülünk senki sem fogja megírni.

Fournier fölemelte az ujját, és kihívó hangon kijelentette:

– De igen! Majd én!

XXVI

– A legalja lapocska se ugrálhat úgy, ahogy akar – mondta Ettier. – És bármilyen is a színe, mindig keményen pórázon tartja valaki, egy politikus, bankár vagy papírkereskedő.

Fournier visszavágott:

– Szíves engedelmeddel, van néhány szabad újság.

– Például a tied?

– Az enyém. Anyagilag nem a bankoktól, tartalmilag pedig nem a prefektus úrtól függ.

A sajtószabadságról tíz perccel ezelőtt kezdett vitatkozni Ettier és Fournier, a többiek több-kevesebb érdeklődéssel figyelték; a vita most szónoki párharcba torkollott.

– És természetesen elfogulatlan?

– Annyi szent, hogy sokkal inkább, mint ezek a mesterségesen felpumpált újságok; mint holmi műmellek, melyek csak arra jók,

hogy elfeledtessék a lehangoló valóságot; miniszoknyák, amelyek fölkeltik az érdeklődést, de elrejtik a lényeget.

Ismét eleredt az eső. Helyesebben, sűrű köd szitált az alacsonyan szálló felhőkből, víz és dara keveréke, az őszutó és a beköszöntő tél elegyedő leheletének terméke. Az ónos eső szétmosta, elfolyó vízfestménynyé változtatta a tér díszleteit; a tüntetők árnyalakokká változtak.

– Mit nyomjátok ezt a süket szöveget? Az ember azt hinné, hogy egy vacak színdarabot néz. Függönyt, ha lehet.

Lefort megragadta Ettier és Fournier karját, épp csak hogy meg nem rázta, hogy elhallgattassa őket.

Ettier kiszabadította magát.

– Mi ütött beléd?

– Az, hogy elegem van már ebből.

– Miből van eleged?

Lefort nem válaszolt.

Elege volt a kollégái szócsépléséből, a gyászoló tömegből, ebből a mocskos bányaszerencsétlenségből, a szakmájából, melyet olyan hitvánnyul művelt.

XXVII

Öt-hat szakszervezeti vezető kapaszkodott fel az egyik lámpaoszlop tövénél álló kis teherautó tetejére. A legfiatalabb, egy huszonöthuszonhat éves fiú, elektromos szócsövet lóbált, majd a tömeghez fordult:

– Elvtársak!... – Abban a pillanatban csönd lett. – Negyvenhét bajtársunk esett áldozatul annak, amit holnap a hivatalos közlemény a bánya kíméletlen törvényének nevez majd...

Könnyedén beszélt, a házak homlokzata és az alacsony ég közé szorult hangja betöltötte a teret, s úgy visszhangzott, mint valami székesegyház hajójában. Ez rendkívüli erőt kölcsönzött beszédjének, megnemesítette, hatásosabban verte vissza szavait.

– ...Harminchét özvegy és háromszor annyi árva...

A tömeg már nem élő szövet volt, hanem – fantasztikus látvány – szoborerdő. Több

ezer férfi és nő hallgatta megkövülten a vádbeszédet.

Az újságírók jegyzeteltek.

A tömegben valaki – egy asszony – felzokogott.

XXVIII

A tömeg már oszladozott a térről, amikor mintegy ötven tüntető, többségükben fiatal munkások, négyrét hajtogatott feliratokat húztak elő a zsebükből, szétnyitották, és két kézzel a fejük fölé emelték. Tussal írott feliratok voltak, némelyek lakonikusak, mások nagyobb műgonddal készültek. Ilyeneket lehetett olvasni: „A szénbánya aranybánya a temetkezési vállalatnak", „Négyes akna – tömegsír", „Nő a termelés: tonnánként egy halott", „Újfajta bányászat: holttestkitermelés".

– A népnek kiváló érzéke van a gyújtó hatású megfogalmazásokhoz – mondta Lefort.

A plakátvivőktől nem messze ütemesen ezt kiabálták: „Bányászmunka – kényszermunka... Mareuil-megöl..."

Akik már indulófélben voltak, megálltak, sarkon fordultak, visszaáramlottak a térre;

az újra összeálló tömeg átvette a jelszavakat, és hosszan ismételgette.

– Megbolydult a méhkas – szólalt meg ismét Lefort.

– Az ember azt hinné, örülsz neki – csodálkozott Fournier.

Volt benne valami igazság. Valóban tetszett neki, hogy ezek az emberek szabadjára engedik haragjukat. Mit válaszolt volna, ha Fournier megkérdezi, miért? Talán azt, hogy ő hivatalból háborog?

Hirtelen kövek záporoztak a szemüveges anarchista és barátai irányából. Nagy részük a rendfenntartó erőkre hullott, a többi betört egy ablakot a városháza első emeletén. A meglepett tömeg elnémult, a rendőrök lecsapott sisakrostéllyal, előretartott pajzzsal és felemelt gumibotokkal rohamra indultak.

XXIX

A Tárna Étterem zsúfolásig megtelt; végsőkig felzaklatott férfiak és nők vitatkoztak a tüntetésről, amelyen mindnyájan részt vettek. A beszélgetés mindenütt a rendőrség közbeavatkozása körül forgott; a leírhatatlan hangzavarban mindenki a saját történetét vagy véleményét hajtogatta. Egy vállas, középkorú égimeszelő, csapzott hajjal, szakadt ruhában, dörgő hangon magyarázta, hogyan ment ölre két rohamrendőrrel, akik „el akarták húzni a nótáját".

– Nem sikerült, a disznóknak! De én odacsördítettem az egyiknek. Kapott kettőt a pofájába. Még mindig rezeghet tőle a feje.

Nevetett a gyönyörűségtől.

Egy másik, hasonló korú, kerek, rózsás arcú férfi elmondta, milyen brutalitásoknak volt a tanúja.

– Láttam, amint asszonyokat és gyerme-

keket vernek, aztán rávetik magukat egy vérző, félig már eszméletlen fiatalemberre.

Hangja remegett a felháborodástól.

A vendégek nedves ruhájának kipárolgásától mosodaszag terjengett a terem felhevült levegőjében.

Az újságírók asztalánál Loustac közölte kollégáival a csendőrségen szerzett értesüléseit.

– Tizenkilenc tüntetőt letartóztattak, majd személyazonosságuk megállapítása után, a zsaruk állítása szerint, elengedték őket. Két másikat, egy Bazin nevű nyugdíjas nyomdászt és egy Raisner nevű egyetemi hallgatót, mindketten brassaci lakosok, átszállítottak az ügyészségre, és eljárást indítanak ellenük; az elsőt tiltott fegyverviseléssel vádolják, egy ütközős kés volt nála; a másikat hatóság elleni erőszakkal, mert mielőtt összeverték, odavágott egy rendőrnek. Huszonnégy tüntető sebesült meg, egyikük súlyosan. – Loustac ivott egy korty sört, majd, mint aki tudatában van bejelentése hatásának, így folytatta. – René Cussalgras-ról, arról a srácról van szó, akinek a barátját ma délután elgázolta egy

teherautó, és sírva fakadt, amikor meghallotta a hírt.

Valamennyiük előtt újra fölrémlett a tvstáb világosítója spotlámpájának kíméletlen fényében zokogó kamaszfiú.

Loustac részletekkel is szolgált.

– Az egyik városi klinikára, a Gay-Lussac úti Cédrus Kórházba szállították. A rendőrségről felhívtam az intézet igazgatóját, aki azt mondta, hogy a fiúnak koponyatörése van, és nem sok remény van rá, hogy meg tudják menteni. Az orvosok véleménye szerint nem gumibotütésektől sérült meg, hanem összerugdosták, amikor már a földön feküdt.

Lefort felírta a noteszába: „Fejsérülés. Állapota súlyos."

– Azután? – kérdezte Ettier; ez fölboszszantotta Loustacot, aki szemmel láthatóan nagyon büszke volt magára.

– Azután azt is megtudtam, hogy a prefektus Brassacban van. A bánya központjában. Ő rendelte ide a rohamrendőröket. A csendőrkapitány szerint attól félt, idézem: „...hogy az agitátorok feltüzelik az embereket, és zavargásokat szítanak a katasztrófa ürügyén, amely természetesen nagyon szo-

morú, de sajnos elég gyakori a bányákban.” – Loustac színpadias mozdulattal becsukta a jegyzetfüzetét, és így fejezte be: – Íme! Most már ugyanannyit tudtok, mint én.

Amikor kiléptek az étteremből, hogy még egyszer, utoljára elmenjenek a szénbánya igazgatóságára, az ég még mindig nem döntött az eső vagy havazás között.

XXX

– Negyvennyolc halott és egy haldokló, túl sok ez egy napra – mondta Fournier. – Tudom, a síró asszonyok, a gumibottal megvert tüntetők, az ebédlőben fekvő halottak igaziak, mindazonáltal képtelen vagyok szabadulni attól a gondolattól, hogy mindez nincs, lidércnyomás csupán, olyan lidérc-álom, melytől az ember ébredéskor sem szabadulhat.

– Túlságosan érzékeny vagy – tréfálkozott Ettier. – Inkább valld a biológusokkal, hogy a halál hozzátartozik az élethez, és visszanyered derűs nyugalmadat.

Pasquié, Guillot és Lefort az igazságszolgáltatásról beszélgetett mögöttük.

– Nem vak, nem is sánta – jelentette ki Lefort –, csak elhájasodott. A tulajdonosok igazságszolgáltatása. A Code Napoléon ezernyolcszáz paragrafusa védi a javakat, s mindössze ötszáz a személyt.

Cordier és a társaság többi tagja zárta a menetet. Loustac meg ő folytatták korábbi vitájukat a férfiak és nők viszonyáról.

– A féltékenység nem a másik szeretete, hanem önimádat, önbálványozás – vágott vissza Loustac Cordier-nak, aki természetesnek tartotta a szerelmes ember féltékenységét. – A féltékenység kibillenti az embert a valóságból, megfosztja kritikai érzékétől; lefokozott és lefokozó szerelem.

A szénbánya központja előtt sokkal több csendőr őrködött, mint a délután folyamán; miután ellenőrizték a sajtóigazolványokat, beengedték őket.

Az elegáns, hűvös modorú prefektus az igazgató szobájában fogadta őket, ahol még mindig ott volt az alprefektus és a brassaci polgármester. Amíg a tv-kamerával farkasszemet nézve „új mártírokról" beszélt, „akiknek a nevét kőbe kellene vésni", Lefort az ablakhoz lépett, és lenézett az utcára. A vörös kezű asszony az úttest közepén baktatott. Esőtől nedves köténye testéhez tapadt, kirajzolta püffedt hasát, petyhüdt mellét. Elhaladt a rendőrök mellett, észre sem vette őket, aztán elnyelte az éjszaka.

XXXI

Lefort az íróasztalára rakta a lábát, az írógép és egy halom újság közé, tarkóját a karosszék támlájának döntötte; behunyt szemével és mellén összefűzött karjával olyan volt, mintha aludt volna. De nem aludt. Üres fejjel, elernyesztett izmokkal várta a telefonhívást. Mert a hírosztály főnöke bizonyosan felhívja.

Végre megszólalt a telefon, s ő fölkapta a kagylót.

– Halló!

– ...

– Megyek!

Dulacnak a folyosó túlsó végén levő irodája megtévesztésig hasonlított az övéhez: össze nem illő bútorok, dossziéhalmok, szolgálati feljegyzésekkel, fotokópiákkal, plakátokkal teleaggatott falak.

Lefort egy öreg, zöld bársonyfotelba zötytyent, és várt.

– Épp most olvastam az „anyagodat" – mondta Dulac. Ujjával a mintegy harminc, kettes sortávolsággal gépelt, legyezőszerűen szétterített lapra mutatott. – Jó, sőt kitűnő, csak...

Lefort a szavába vágott.

– Csak van benne egy kis mondat, amit nem engedhetsz át.

– Pontosan.

– Húzd ki.

– Már megtörtént.

Dulac az antik, újezüst tintatartó melletti bádogdobozból szivart vett elő, begyakorolt mozdulattal leharapta a végét, benzines asztali öngyújtójával rágyújtott, és megkérdezte:

– Hát akkor miért?

Lefort meglepődött.

– Hogyhogy miért?

– Ne játszd a hülyét, Albert, nagyon jól értesz. Miért írtad le azt a mondatot, amikor pontosan tudtad, hogy nem közöljük?

– Hogy miért? Tudod te azt jól – mondta Lefort, és felállt.

Dulac nem adta ilyen könnyen.

– Végül is, Albert, valami hátsó gondolatod volt vele.

– Semmi az égvilágon.

– Lehetetlen! Hiszen te...

Lefort türelmetlen mozdulatot tett.

– Én elvégeztem a magam dolgát, te a tiedet, maradjunk ennyiben, helyes?

Dulac vállat vont, összerakta a lapokat, becsöngette a hivatalszolgát, aki szinte abban a pillanatban meg is jelent. Dulac odaadta neki a papírokat.

– Vigye át Morsang-nak.

Aznap a szerkesztőségi titkár feladata volt a próbapéldány összeállítása.

A küldönc után Lefort is kiment a szobából; Dulacot szóra sem méltatta.

XXXII

Chanu mama kávéháza, pár lépésnyire a *Moniteur* szerkesztőségétől, egy ház földszintjét foglalta el; a ház olyan keskeny volt, mintha beerőszakolták volna két szomszédja közé. Egyszerű üveges ajtó volt a homlokzata, s egy kivilágított sörreklám a cégtáblája. Amikor Lefort belépett az üzletbe, hárman álltak a pultnál: Chanu mama, mögötte Bussy és Combabessou a pult előtt.

– Jó napot, szevasztok!

– Szevasz!

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte Chanu mama a kölcsönös udvariaskodás után.

– Kávét kérek.

Bussy vízzel hígított rumot ivott. Combabessou gránátalma-szörppel színezett ánizslikőrt. A „Paradicsom" gúnynevet is azzal a rögeszméjével érdemelte ki, hogy vörösre színeztette kedvenc italát; Paradicsom-Bussy a „napihírek"-től. Combabessou a „sport"-

nál dolgozott. Lefort és ők voltak a *Moniteur* legrégibb szerkesztői.

– Poharat fölhajtani – mondta Lefort –, fizetek egy rundót.

Paradicsom egy hajtásra kiürítette poharát. Már a tizenhetedik-tizennyolcadik ánizslikőrjénél tarthatott; még hármat-négyet megiszik, mielőtt aludni tér.

– Olvastam a riportodat a brassaci katasztrófáról – mondta Bussy. – Dulac megmutatta. Remek.

– Azelőtt vagy azután mutatta meg, hogy kimetszett belőle egy felforgatónak ítélt mondatocskát?

Lefort úgy, olyan szavakkal és olyan hangon szerette volna feltenni ezt a kérdést, hogy egész keserűsége fölfakadjon benne. Nem gondolt rá, hogy igazságtalan Dulackal, ha így cselekszik.

Bussy mosolygott.

– Azután olvastam. – Egy pillanatra elhallgatott, majd hozzátette: – De a piros ceruza alatt még látszott az a mondat.

– Miféle mondat? – fordult Combabessou Lefort-hoz.

Lefort úgy tett, mint aki nem hallja, Bussy válaszolt helyette:

– Valami ilyesféle: „A szakszervezetek a bánya igazgatóságát teszik felelőssé a katasztrófáért, mert szerintük a termelékenység érdekében föláldozza a biztonságot; a vizsgálat majd eldönti, valóban így van-e."

– Ennyi az egész? – csodálkozott Combabessou. – Ennek igazán kár akkora feneket keríteni. Én benne hagytam volna ezt a mondatot.

– Én is – tréfálkozott Bussy –, látod, ezért nem lesz soha egyikünk se a hírosztály főnöke, se te, se én.

Bussy épp újabb kört javasolt, amikor megszólalt a telefon. Chanu mama vette föl.

– Halló!... Igen... Máris adom. – Lefort felé nyújtotta a kagylót. – Önt keresik.

– Itt Lefort...

– ...

– Köszönöm! Viszlát. – Bussyhez és Combabessouhoz fordult. – Fournier volt. Épp most beszélt a brassaci klinikával. Cussalgras, az a fiatalember, akit a zsaruk meggumibotoztak, meghalt.

Kiadta az Európa Könyvkiadó
A kiadásért az Európa Könyvkiadó igazgatója felel
Szedte és nyomta a Kner Nyomda
A nyomdai rendelés törzsszáma: 22/44
Készült Gyomaendrődön, 1983-ban

Felelős szerkesztő: Kolozsvári Papp László
A védőborító és a kötésterv Ginács László munkája
Műszaki szerkesztő: Benkő Anna
Műszaki vezető: Szegleth Károly
Készült 7300 példányban, 5,95 (A/5) ív terjedelemben
Garamond betűvel, EU-d-8384
ISBN 963 07 3193 2

Riadt tömeg toporog a bánya előtt. Főteomlás történt, nem tudni, hányan rekedtek odalenn, kinek vannak hozzátartozói a halottak közt, van-e még remény az életben maradtak megmentésére. Ott vannak már az újságírók is, gyűjtik a híreket, fogalmazzák cikkeiket. Egyikük kiszimatolja a kulisszák mögött lappangó botrányt: a szerencsétlenség nem egyszerűen szerencsétlenség. A bányaigazgatóság illetékesei selejtes faanyagot vesznek a bányabiztosításhoz, de a vállalat az első osztályú fa árát fizeti. A haszon persze a piszkos kezekben marad. Az indulatok egyre forrósodnak, a tüntető tömeg a rendőrök sorfalába ütközik... A drámai kisregény cselekményének a katasztrófa képsora adja a feszültséget. De szinte fontosabb az, ami a kisváros vendéglőjében történik. Ott, a léhán vagy megrendülten vitázó, beszélgető tudósítók főhadiszállásán dől el, hogy mit tud meg az olvasó a tragikus események hátteréről. Ott, vagy másutt? Hiszen az igazságot annyi mellékesnek vagy fontosnak tetsző szempont módosítja.

Enged-e az újságíró a társadalom bonyolult, olykor durva, olykor alig érezhető kényszereinek, vagy megírja az igazat? A *Főteomlás* nemcsak a katasztrófa krónikája, az írástudók lelkiismereti drámája is.